

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Голова Приймальної комісії,
Голова комісії з реорганізації НАУ,
в.о. ректора

_____ Ксенія СЕМЕНОВА
«15» 04 _____ 2024 року.

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ ДО АСПІРАНТУРИ
зі спеціальності 081 Право
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
(третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти)
Галузь знань 08 Право
Освітньо-наукова програма «Право»**

Київ – 2024

	Система менеджменту якості. ПРОГРАМА вступного випробування за освітньо-науковою програмою підготовки фахівців освітньо-наукового рівня «Доктор філософії»	Шифр документа	СМЯ НАУ П 13.01.01 – 03-2024
		Стор. 2 із 39	

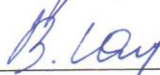
Програма розроблена на основі освітньо-наукової програми та навчального плану № НДФ-08-081/18 підготовки фахівців освітньо-наукового рівня «Доктор філософії» галузі знань «08 Право» спеціальності «081 Право», спеціалізації «Правознавство», Правил прийому до аспірантури та докторантури Національного авіаційного університету у 2019 році, затверджених Вченою радою Національного авіаційного університету 30.01.2019 р., протокол № 1, Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261

Програму розробили:

Завідувач кафедри теорії та історії держави і права

 О. МАКЕСВА

Завідувач кафедри конституційного і адміністративного права

 Ю.ВОЛКОВА

Завідувач кафедри господарського, повітряного та космічного права

 Л.НЕЦЬКА

Завідувач кафедри цивільного права і процесу

 С. ВИШНОВЕЦЬКА

Завідувач кафедри кримінального права і процесу

 С. ЛИХОВА

Програма обговорена та схвалена на засіданні випускової кафедри підготовки фахівців освітньо-наукового рівня «Доктор філософії» галузі знань «08 Право» спеціальності «081 Право», спеціалізації «Правознавство» – кафедри конституційного і адміністративного права, протокол № 3 від « 03 » березня 2024 р.

Завідувач кафедри конституційного і адміністративного права

 Ю.ВОЛКОВА

УЗГОДЖЕНО

В.О. ДЕКАНА ЮФ,
керівник проектної групи
 І.СОПІЛКО
« 03 » 03 2024 р.

Рівень документа – 3б
Плановий термін між ревізіями – 1 рік
Врахований примірник

ЗМІСТ

	стор.
1. Пояснювальна записка	4
2. РОЗДІЛ I. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ	5
3. РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО.....	9
4. РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО.....	12
5. РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО- ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО.....	16
6. РОЗДІЛ V. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	19
7. РОЗДІЛ VI. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО.....	22
8. РОЗДІЛ VII. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО.....	26
9. РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО – ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.....	34
10. РОЗДІЛ IX. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТА ОПЕРАТИВНО – РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	38
11. РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА.....	43
12. РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО.....	45
13. РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА.....	47

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма складена для кандидатів на вступ в аспірантуру за спеціальністю «081 Право», спеціалізації «Правознавство» й передбачає визначення рівня знань за напрямками професійної діяльності та формування контингенту здобувачів вищої освіти, найбільш здібних до успішного опанування відповідної освітньо-наукової програми рівня «Доктор філософії».

Основу концепції підготовки аспірантів за спеціальністю «081 Право» складає системність, програмно-цільова спрямованість, націленість на формування високого професіоналізму, уміння вирішувати наукові й практичні завдання на рівні сучасних досягнень юридичної науки.

Програма базується на програмах магістерської підготовки фахівців за юридичною спеціальністю та складається з дванадцяти розділів, що охоплюють теоретичні питання циклів теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, конституційне право; муніципальне право; цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право; господарське право; господарсько-процесуальне право; трудове право; право соціального забезпечення; земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; кримінальне право та кримінологія; кримінально – виконавче право; кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза та оперативно – розшукова діяльність; судоустрій; прокуратура та адвокатура; міжнародне публічне право; філософія права.

Вступний іспит проходить в усній формі з викладенням членам предметної комісії відповідей на питання екзаменаційного білету.

Вступник повинен продемонструвати фундаментальні, професійно-орієнтовні знання та уміння, здатність творчо мислити, вирішувати типові професійні завдання, передбачені програмою вступу.

Організація вступного випробування здійснюється відповідно до Положення про приймальну комісію Національного авіаційного університету, затвердженого рішенням Вченої ради Національного авіаційного університету від 21.12.2016 р.

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Поняття, сутність та соціальне призначення держави.

Загальні закономірності виникнення держави і права. Порівняльна характеристика первісного ладу і держави. Сутність основних теорій походження держави. Поняття та основні ознаки держави, її функції. Суверенітет держави та його види. Співвідношення державного, національного і народного суверенітету.

Поняття типології: сутність та значимість. Тип держави: поняття, види, їх характеристика. Основні причини зміни типів держави. Сутність держави та її соціальне призначення.

Тема 2. Типи держави, їх загальна характеристика. Державна влада.

Типологія держав. Загальна характеристика типу держави. Відмінність цивілізаційного підходу від формаційного. Деякі наукові концепції сучасної держави. Наукова концепція так званої перехідної державності. Концепція держави «загального благоденства». Теорія «конвергенції». Держави соціальної демократії. Поняття влади. Співвідношення політичної та державної влади, державної влади і держави. Ознаки державної влади. Поняття легітимності. Верховна влада, її особливості.

Тема 3. Форма держави: форма державного правління, державного устрою і політичний режим.

Поняття, форми держави та її складові елементи. Фактори, що обумовлюють різноманітність форм держави. Форма державного правління: поняття, ознаки, види. Монархія: абсолютна, обмежена, конституційна, дуалістична. Фактори, які обумовлюють різноманітність форм правління.

Тема 4. Механізм держави.

Поняття та елементи механізму держави. Апарат держави: поняття, принципи та структура. Поняття, ознаки, механізму держави. Апарат держави, орган держави, інститут держави. Поняття та особливості системи органів державної влади України. Державні організації, установи, підприємства і механізми держави.

Поняття державного апарату, його співвідношення з механізмом держави. Принципи поділу влади, загальна характеристика трьох гілок влади. Особливості функціонування законодавчої, виконавчої і судової влади, їх соціальне призначення.

Тема 5. Загальне вчення про демократію.

Поняття і ознаки демократії. Функції і принципи демократії. Форми та інститути демократії. Основні теорії демократії. Теорія елітарної демократії. Теорія «плюралістичної демократії». Соціалістична теорія демократії. Теорія корпоративної демократії. Теорія «комп'ютерної демократії». Демократія і самоврядування. Демократія як внутрішня форма держави, її поняття, характерні особливості та функції.

Тема 6. Громадянське суспільство.

Поняття громадянського суспільства. Сучасна концепція громадянського суспільства. Зміст та структура громадянського суспільства. Соціальна правова держава: поняття, ознаки, сутність. Особа і держава. Взаємозв'язок правової держави і громадянського суспільства. Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні.

Тема 7. Сутність і соціальне призначення права.

Основні концепції походження права. Загальна характеристика вчень про природу і соціальне призначення права. Право як історичне явище. Причини, які сприяли виникненню права. Поняття та класифікація соціальних норм. Право і мораль: порівняльна характеристика. Співвідношення держави і права.

Тема 8. Загальне вчення про право.

Поняття і ознаки права. Принципи права, їх загальна характеристика. Загальна характеристика принципу права - виразу міри свободи, рівності і справедливості. Характерні ознаки принципу системності. Формальна визначеність: поняття, характеристика.

Тема 9. Джерела (форми) права.

Поняття джерела (форми) права. Види і загальна характеристика джерел (форм) права. Загальносоціальні джерела права. Спеціально – юридичні джерела права, їх характеристика. Правовий звичай, як санкціонований звичай права. Нормативно-правовий акт. Правовий прецедент - як акт документ, який містить нові норми права. Нормативно - правовий договір. Правова доктрина. Судова та адміністративна практика. Використання джерел права в історії розвитку України.

Тема 10. Норми права в системі соціальних норм регулювання.

Місце норм права в системі соціальних норм. Поняття та ознаки правової норми. Структура норми права. Загальна характеристика гіпотези, як структурного елементу норми права. Форми викладення норми права в статтях нормативно-правового акту. Поняття та характеристика колізійних норм.

Тема 11. Нормативно-правовий акт: поняття, види.

Поняття правового акту, його ознаки. Види правових актів за формою виразу. Основні структурні елементи нормативно-правових актів. Відмінності між нормативним актом та іншими правовими актами. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі й за колом осіб. Чинність нормативно-правових актів. Поняття, ознаки закону та їх види.

Тема 12. Поняття та сутність правовідносин як особливого виду соціальних відносин.

Поняття та основні ознаки правових відносин. Зміст правовідносин та їх структура. Суб'єкти правовідносин. Об'єкти правовідносин, їх класифікація. Поняття та значення юридичного та фактичного

змісту. Підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин. Юридичні факти та їх класифікація. Юридичні дії та події. Фактичний склад: поняття, сутність.

Тема 13. Поняття, механізми та форми реалізації права. Правозастосування.

Сутність, поняття, основні ознаки реалізації права. Основні форми безпосередньої реалізації права. Використання норм права. Виконання приписів норм права. Дотримання норм права. Засоби забезпечення належної реалізації права. Правозастосування як особлива форма реалізації права.. Механізми та основні стадії процесу застосування норм права.

Тема 14. Тлумачення норм права.

Тлумачення правових норм: поняття, суть та необхідність. Способи (методи) тлумачення норм права. Види тлумачення норм права за суб'єктами. Види тлумачення норм права за обсягом їх змісту. Характеристика офіційного тлумачення. Характеристика неофіційного тлумачення. Акти тлумачення (інтерпретаційно-правові акти), їх види та юридична природа.

Тема 15. Правопорушення. Юридична відповідальність.

Поняття та основні ознаки правомірної поведінки. Види правомірної поведінки. Мотивація правомірної поведінки. Загальна характеристика та ознаки правопорушення. Принципи, функції, цілі та завдання юридичної відповідальності. Підстави притягнення особи до юридичної відповідальності.

Тема 16. Правосвідомість і правова культура.

Правосвідомість як особлива форма суспільної свідомості. Поняття, зміст та основні риси правової свідомості. Правова культура: сутність та основні риси, форми прояву в суспільстві. Функції правової культури, їх характеристика. Правова культура у законодавчій та правозастосовчій діяльності. Професійна правова культура.

Тема 17. Політичні та правові вчення у країнах Стародавнього Сходу.

Соціально-економічна зумовленість виникнення, зміни, розвитку і боротьби політичних і правових вчень. Поняття політики. Методи історії політичних і правових вчень. Загальна характеристика уявлень про політику, державу і право у країнах Стародавнього Сходу в II–I тис. до н.е. Політична і правова думка у Стародавній Індії.

Тема 18. Політичні та правові вчення Античних держав.

Загальна характеристика політико-правової думки у Стародавній Греції. Політичні та правові вчення раннього періоду (IX–VI ст. до н.е.). Вчення Платона про державу і право, його філософська основа. Проекти ідеальної держави в діалогах “Держава” і “Законои”. Вчення Аристотеля про суспільство, політику, державу і право. Ставлення до власності. Вчення про виникнення держави. Критерії та класифікація Аристотелем форм держави. Загальна характеристика основних напрямків політичної і правової думки у Стародавньому Римі. Вчення Цицерона про державу і право. Римські юристи про природу і систему права, про право і справедливість, про право публічне і приватне.

Тема 19. Політичні та правові вчення в Західній Європі період формування та становлення громадянського суспільства.

Політико-правове вчення Т. Гоббса. Особливості трактування природного стану і договірного походження держави. “Левіафан”. Погляди на сутність, завдання і форми держави, державний суверенітет. Гоббс про співвідношення особи і держави. Політичний ідеал Т. Гоббса. Політико-правова ідеологія індивідуалістів (незалежних).

Вчення Іммануїла Канта про державу і право. Зв'язок політичного і правового вчення з етикою. Категоричні імперативи І. Канта.

Вчення Г. В. Ф. Гегеля про державу і право. “Філософія права”. Предмет і метод гегелівської філософії права. Розумні основи держави і права та їх дійсність.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ I

1. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>
2. Бурдін М. Ю., Логвиненко І. А., Лазарев В. В. Теорія держави та права у визначеннях та схемах : довідник. Харків: ХНУВС, 2021. 108 с.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
4. Загальна декларація прав людини ООН. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2020. 568 с.
6. Загальна теорія права : посіб. для підгот. до іспитів за новою програмою / Лук'янов Д. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С.; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2019. 172 с
7. Каткова Т. Г. Теорія держави і права: навч. посіб. у визначеннях і таблицях. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2020. 96 с.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге

вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 584 с.

10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підручник, 4-те видання. Київ: Алерта, 2021, 528 с.

11. Стратонов В.М., Кельман М.С. Загальна теорія права: підручник Одеса: Видавничий дім "Гельветика", 2020. 724 с.

12. Тетарчук І. В. Теорія держави і права: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2020. 184 с.

13. Гончарук-Чолач Т. Історія вчень про державу та право. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ : Ліра-К, 2020. 228 с.

14. Журавльов Д., Коротюк О., Лавринович О. Історія політичних і правових вчень. Від стародавніх часів до XVII століття. Київ : ОВК, 2021. 238 с.

15. Тетарчук І., Дяків Т. Історія вчень про державу та право. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Харків : Центр навч. літ., 2020. 184 с

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Конституційне право - провідна галузь національного права України

Поняття та предмет галузі конституційного права. Місце та роль конституційного права в системі національного права України. Конституційно-правові норми та їх специфіка. Підстави класифікації конституційно-правових норм. Предмет та система науки конституційного права. Джерела науки конституційного права. Відносини і відповідальність у конституційному праві

Тема 2. Конституція України та її розвиток.

Поняття та предмет конституції. Види конституцій. Основні положення теорії конституції. Риси та юридичні властивості конституції. Охорона конституції. Історія конституційного розвитку України. Основні етапи новітньої конституційної реформи в Україні. Загальна характеристика Конституції України.

Тема 3. Конституційний лад і його закріплення в Конституції України.

Поняття конституційного ладу та його співвідношення з державним ладом. Закріплення загальних засад конституційного ладу в Конституції України. Засади конституційного ладу як загальний конституційно-правовий інститут. Гуманістичні і демократичні засади конституційного ладу України. Народний суверенітет і його співвідношення з національним і державним суверенітетом.

Тема 4. Основи правового статусу людини і громадянина. Громадянство України. Правове становище іноземців та осіб без громадянства. Статус біженців.

Основи правового статусу людини і громадянина як загальний конституційно-правовий інститут. Громадянство України: поняття та ознаки. Визнання, набуття та припинення громадянства України. Поняття правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Правове регулювання перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні. Правовий статус біженців в Україні. Особливості правових статусів особи, що потребують додаткового та тимчасового захисту

Тема 5. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Поняття, природа та риси конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. Класифікація конституційних прав та свобод людини і громадянина. Економічні, культурні права і свободи. Особисті права і свободи. Політичні права і свободи. Конституційні гарантії захисту та практичного здійснення прав та свобод людини і громадянина. Конституційні обов'язки людини і громадянина.

Тема 6. Народне волевиявлення.

Поняття виборів та їх соціальна функція. Види виборів. Виборче право і виборча система. Особливість виборчої системи України. Конституційні принципи виборчого права України. Виборчий процес в Україні: поняття та стадії, законодавче регулювання стадій виборчого процесу. Відповідність за порушення виборчих прав громадян. Принцип вільних виборів та можливість його обмеження.

Тема 7. Референдум в Україні

Поняття та соціальна функція референдуму. Види референдумів. Предмет референдуму. Призначення та проведення референдумів. Організація і проведення всеукраїнського референдуму. Правові наслідки всеукраїнського референдуму.

Тема 8. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України.

Верховна Рада - парламент України. Поняття та ознаки парламенту. Види парламентів. Чисельний склад та структура Верховної Ради України. Строки повноважень Верховної Ради України. Дострокове припинення повноважень

Тема 9. Законодавчий процес в Україні

Сесія Верховної Ради України. Розгляд питань на пленарних засіданнях Верховної Ради України. Комітети і комісії Верховної Ради України: склад, порядок формування, функції та повноваження. Посадові особи Верховної Ради України. Акти Верховної Ради України

Тема 10. Президент України.

Конституційно-правовий статус Президента України. Порядок обрання Президента України. Компетенція Президента України. Конституція України про підстави і порядок дострокового припинення повноважень Президента України. Апарат Президента України. Акти Президента України. Офіс Президента України.

Тема 11. Кабінет Міністрів України

Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України. Склад та порядок формування Кабінету Міністрів України. Прем'єр-міністр України. Компетенція Кабінету Міністрів України. Акти Кабінету Міністрів України. Припинення повноважень Кабінету Міністрів України.

Тема 12. Інші органи виконавчої влади.

Система органів виконавчої влади. Центральні органи виконавчої влади. Місцеві органи державної виконавчої влади: система, порядок формування, повноваження.

Тема 13. Конституційні засади судової влади. Прокуратура.

Поняття судової влади. Конституційні принципи правосуддя. Система судових органів України. Конституційна юрисдикція. Місце Конституційного Суду України в механізмі державної влади. Склад, порядок формування та повноваження Конституційного Суду України. Суди загальної юрисдикції. Спеціалізовані суди. Конституційні основи організації і діяльності прокуратури. Офіс Генерального прокурора України

Тема 14. Територіальний устрій України.

Поняття територіального устрою України. Конституційні принципи територіального устрою. Види територіального устрою. Поняття та система адміністративно-територіального устрою України. Поняття тимчасово окупованої території України, її статус

Тема 15. Конституційні засади місцевого самоврядування.

Поняття та ознаки місцевого самоврядування. Історія становлення місцевого самоврядування в Україні. Територіальна, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування. Сфера компетенції місцевого самоврядування. Поняття та елементи системи місцевого самоврядування.

Тема 16. Муніципально-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Поняття, ознаки, види муніципально-правової відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Підстави муніципально-правової відповідальності та муніципально-правові санкції. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед населенням, державою, фізичними та юридичними особами.

Тема 17. Правове регулювання статусу муніципальних службовців.

Муніципальні службовці: статус, порядок проходження служби, права та обов'язки. Обмеження, пов'язані з прийняттям на службу в органи місцевого самоврядування та проходженням служби. Кадрова політика щодо муніципальної служби.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ II

1. Загальна декларація прав людини URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
2. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
3. Про статус народного депутата: Закон України № 2790-ХІІ від 17 листопада 1992 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 3. С. 17.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. С. 170.
5. Про громадянство України: Закон України № 2235-ІІІ від 18 січня 2001 р. /Відомості Верховної Ради України. 2001. № 13. С. 65.
6. Про регламент Верховної Ради України: Закон України № 1861-VI від 10 лютого 2010 р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 16–17. С. 134.
7. Про Кабінет Міністрів України: Закон України № 794-VII від 27 лютого 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. С. 222.
8. Про прокуратуру: Закон України № 1697-VII від 14 жовтня 2014 р. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2–3. ст. 12.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 02 червня 2016 р. Відомості Верховної Ради. 2016. № 31. ст. 545.
10. Про Конституційний Суд України: Закон України № 2136-VIII від 13 липня 2017 р. Відомості Верховної Ради. 2017. № 35.ст. 376.
11. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26 січня 2021 року. №1135-IX
12. Виборчий кодекс України: Відомості Верховної Ради України. 2020 № 7, № 8, № 9, ст.48.
13. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України № 503/97 від 10 червня 1997 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/503/97>.
14. Конституційне право України : посіб. для підготовки до іспитів / Ю.Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. 3-тє вид., переробл. та допов. Х. : Право, 2016. 346 с.
15. Юринєць Ю.Л. Конституційне право України : навч. Посібник. Ужгород : ФОП «Бреза», 2014. 368 с.
16. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте. 2021. 528 с.
17. Конституційне право України. /М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан / Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти. Одеса. 2020
18. Конституційне право Підручник За загальною редакцією О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків. 2019.

РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Тема 1. Поняття цивільного права та його система

Поняття цивільного права як галузі права. Місце цивільного права в системі права України. Співвідношення цивільного і господарського права.

Предмет цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Поняття, ознаки та значення предмету цивільно-правового регулювання.

Метод цивільно-правового регулювання суспільних відносин, його особливості. Поняття, ознаки та значення методу цивільно-правового регулювання.

Тема 2. Цивільне законодавство України

Цивільне право та цивільне законодавство. Загальні засади цивільного законодавства.

Акти цивільного законодавства, їх система. Конституція України та її значення для цивільного законодавства. Цивільний кодекс України як основа цивільного законодавства. Закони України. Укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України. Акти законодавства інших органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим.

Тема 3. Підстави виникнення, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків

Поняття та значення підстав (юридичних фактів) виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин. Юридичний склад. Виникнення цивільних правовідносин на підставах, що не передбачені цивільним законодавством.

Класифікація юридичних фактів. Події та дії, правомірні та неправомірні дії, вчинки та акти, адміністративні акти та правочини. Значення класифікації юридичних фактів.

Тема 4. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків. Захист цивільних прав та інтересів.

Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків. Межі здійснення цивільних прав. Умови виконання цивільних обов'язків.

Поняття права на захист цивільних прав та інтересів. Форми захисту цивільних прав та інтересів. Способи захисту цивільних прав та інтересів.

Тема 5. Фізична особа

Поняття фізичної особи. Правоздатність фізичної особи. Цивільна дієздатність фізичних осіб, зміст та її види. Емансипація (підстави та правові наслідки). Дієздатність громадян інших держав і осіб без громадянства.

Обмеження та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи. індивідуалізація фізичної особи. Фізична особа-підприємець. Право фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності. Цивільно-правова відповідальність фізичної особи-підприємця.

Тема 6. Юридичні особи

Поняття, ознаки та значення юридичних осіб. Вчення про юридичні особи.

Види юридичних осіб. Юридичні особи приватного та публічного права. Участь юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах.

Припинення юридичної особи. Реорганізація юридичної особи шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення. Підстави та порядок ліквідації юридичної особи. Правові наслідки припинення юридичної особи.

Поняття та види підприємницьких товариств. Поняття та види господарських товариств.

Тема 7. Об'єкти цивільних прав

Поняття і види об'єктів цивільних прав. Вчення про об'єкти цивільних прав. Обороздатність об'єктів цивільних прав.

Речі як об'єкти цивільних прав. Поняття та правове значення речей як об'єктів цивільних прав. Тварини як особливий об'єкт цивільних прав.

Майно як особливий об'єкт цивільних прав. Поняття та види майна. Підприємство як єдиний майновий комплекс. Нематеріальні блага як об'єкти цивільних прав, їх поняття та види.

Тема 8. Правочини

Поняття, ознаки та значення правочинів. Види правочинів. Правочини односторонні, двосторонні та багатосторонні. Оплатні та безоплатні правочини. Умовні правочини. Консенсуальні та реальні правочини. Каузальні та абстрактні правочини. Еквівалентні та алеаторні правочини.

Тема 9. Представництво

Поняття, підстави виникнення та види представництва. Правове значення представництва. Представництво за законом. Комерційне представництво. Представництво за довіреністю. Передоручення.

Тема 10. Строки та терміни у цивільному праві. Позовна давність

Поняття строку і терміну, їх значення та види. Місце строків (термінів) у системі юридичних фактів цивільного права.

Обчислення строків. Загальні правила про обчислювання строків. Поняття, сутність та значення позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

Види позовної давності. Загальна та спеціальна позовна давність.

Тема 11. Загальні положення про особисті немайнові права фізичної особи

Поняття та види особистих немайнових прав. Зміст особистого немайнового права. Здійснення особистих немайнових прав. Забезпечення здійснення особистих немайнових прав. Обмеження особистих немайнових прав.

Захист особистих немайнових прав. Поновлення порушеного особистого немайнового права. Спростування недостовірної інформації. Заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права. Правові наслідки невиконання рішення суду про захист особистого немайнового права. Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди.

Тема 12. Загальні положення про речове право

Поняття та ознаки речового права. Підстави виникнення речових прав. Об'єкти та суб'єкти речового права. Види речових прав.

Захист речових прав. Поняття та особливості захисту речових прав.

СІМЕЙНЕ ПРАВО

Тема 1. Поняття сім'ї та шлюбу. Порядок укладення шлюбу

Поняття та характерні ознаки сім'ї. Поняття та правова природа шлюбу. Умови вступу до шлюбу. Державна реєстрація шлюбу, її правове значення. Історичні форми сім'ї та шлюбу. Особливості укладення шлюбу з особами, які відбувають покарання. Особливості укладення шлюбу з іноземними громадянами.

Тема 2. Особисті немайнові права та обов'язки подружжя

Поняття та загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Види особистих немайнових прав і обов'язків подружжя.

Тема 3. Майнові правовідносини подружжя

Загальна характеристика майнових відносин подружжя. Правовий режим майна, що є особистою приватною власністю подружжя. Підстави набуття. Правовий режим спільної сумісної власності подружжя. Поділ майна подружжя. Способи, порядок поділу та визначення розміру часток кожного з них. Правила розпорядження спільним майном подружжя. Права та обов'язки подружжя з утримання.

Тема 4. Права та обов'язки матері, батька і дитини

Походження як підстава виникнення правовідносин між батьками та дітьми. Правила реєстрації народження дитини. Визначення походження дитини. Особисті немайнові права і обов'язки дітей. Підстави, порядок та правові наслідки позбавлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав. Правовідносини батьків і дітей з приводу майна.

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Тема 1. Транспортні зобов'язання в міжнародному приватному праві

Поняття «міжнародні перевезення вантажів, пасажирів і багажу». Види міжнародних перевезень. Особливості правового регулювання міжнародних перевезень. Міжнародні транспортні конвенції і їх роль у правовому регулюванні вантажних і пасажирських перевезень.

Міжнародні морські перевезення. Міжнародні залізничні перевезення. Міжнародні автомобільні перевезення. Міжнародні повітряні перевезення. Міжнародні комбіновані перевезення.

Тема 2. Деліктні зобов'язання в міжнародному приватному праві

Поняття позадоговірних зобов'язань (зобов'язань із заподіяння шкоди). Статут деліктного зобов'язання. Умови настання деліктного зобов'язання в національних правових системах. Колізійні питання деліктних зобов'язань. Закон місця заподіяння шкоди – основна колізійна норма в даній сфері правового регулювання. Поняття місця заподіяння шкоди. Роль міжнародних угод у правовому регулюванні зобов'язань із заподіяння шкоди.

Регулювання деліктних зобов'язань з іноземним елементом у законодавстві України. Розвиток регулювання іноземних деліктів в правових системах різних держав.

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Тема 1. Докази і доказування у цивільному процесі

Доказування в цивільному судочинстві. Поняття і мета доказування в цивільному процесі. Поняття доказів у цивільній справі. Фактичні дані та засоби доказування. Доказові факти.

Поняття предмету доказування. Визначення предмету доказування за конкретними цивільними справами. Обставини, які не підлягають доказуванню. Розподіл між сторонами обов'язку щодо доказування. Роль суду у збиранні доказів. Належність доказів і допустимість засобів доказування. Оцінка доказів.

Класифікація доказів: прямі та побічні; первинні та похідні; усні та письмові; особисті та речові.

Тема 2. Процесуальні строки. Судові витрати.

Поняття, види та значення процесуальних строків. Порядок їх обчислення. Початок перебігу процесуальних строків. Закінчення, зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків. Наслідки пропущення процесуальних строків.

Поняття і види судових витрат у цивільному процесі, їх значення. Судовий збір: поняття, розмір, порядок сплати. Звільнення від сплати судового збору. Ціна позову, порядок її визначення.

Витрати, пов'язані з розглядом судової справи. Відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх оплати. Повернення судового збору та витрат, пов'язаних із розглядом справи. Витрати на правову допомогу. Витрати сторін та їх представників, що пов'язані з явкою до суду. Витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів та проведенням судових експертиз. Витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи.

Тема 3. Позов. Пред'явлення позову.

Поняття і сутність позовного провадження. Позов як процесуальних засіб відкриття провадження у цивільній справі. Поняття позову, його елементи, види позовів. Право на позов і право на пред'явлення позову. Умови пред'явлення позову.

Процесуальний порядок пред'явлення позову, процесуальні наслідки його недоотримання. Позовна заява як процесуальна форма виразу позову, її зміст і форма.

Об'єднання в позовній заяві кількох вимог, пов'язаних між собою. Порядок виправлення недоліків позовної заяви.

Тема 4. Розгляд справи по суті та його ускладнення.

Поняття і значення стадії судового розгляду справи. Судове засідання як процесуальна форма розгляду і вирішення цивільної справи. Стадії судового розгляду.

Ухвалення та оголошення судового рішення в справі.

Фіксування судового засідання технічними засобами та журнал судового засідання. Протокол судового засідання. Зауваження до технічного запису та журналу або протоколу судового засідання. Протокол про окремі процесуальні дії.

Ускладнення судового розгляду цивільної справи. Перерва судового засідання. Відкладення судом розгляду цивільної справи: порядок оформлення, підстави, строки. Зупинення провадження в справі.

Відновлення розгляду справи. Закриття провадження в справі. Залишення заяви без розгляду: підстави, строки, порядок.

Тема 5. Судові рішення.

Поняття та види судових рішень у суді першої інстанції. Ухвалення та оголошення судового рішення в справі. Суть і значення судового рішення. Питання, що вирішуються судом при ухваленні рішення.

Зміст судового рішення. Вимоги при ухваленні рішення. Визначення порядку виконання судового рішення. негайне виконання судового рішення. Усунення недоліків судового рішення.

Тема 6. Апеляційне провадження

Суть і значення апеляційного провадження. Суди апеляційної інстанції. Право апеляційного оскарження, строки його реалізації. Ухвали, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду. Форма і зміст заяви про апеляційне оскарження та апеляційної скарги, порядок їх подання.

Порядок прийняття апеляційної скарги до розгляду. Підготовка розгляду справи апеляційним судом.

Призначення справи до розгляду в апеляційному суді. Межі та порядок розгляду справи апеляційним судом.

Повноваження апеляційного суду.

Тема 7. Касаційне провадження

Суть і значення касаційного провадження. Суди касаційної інстанції. Право касаційного оскарження. Строк на касаційне оскарження. Форма і зміст касаційної скарги, порядок її подання. Підготовка справи до касаційного розгляду. Попередній розгляд справи. Межі та порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції. Підстави для відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін. Підстави для скасування рішення і передачі справи на новий розгляд. Підстави для скасування судових рішень і залишення в силі судового рішення, скасованого помилково. Підстави для скасування рішення із закриттям провадження в справі або залишенням заяви без розгляду. Підстави для скасування судових рішень і ухвалення нового рішення або зміни рішення. Підстави для відхилення касаційної скарги на ухвалу суду або її зміни чи скасування.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ III

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 1. Ст. 2.
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяження: Закон України від 01.07.2004. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 51. Ст. 553.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю. Закон України від 06.02.2018. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 69.
6. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

7. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
8. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В., Куриліна О. В. Цивільне право України. Том 2. Навчальний посібник у 2 томах. Видання 2-ге доповнене і перероблене. Київ, 2019.
9. Курило Т. В. Сімейне право України: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2015. 350 с.
10. Майданик Р. А. Речове право: підручник. Київ: Алерта, 2019. 1102 с.
11. Міжнародне приватне право підручник: підручник / [Є.В. Білоусов, І.М. Жуков, В.В. Комаров, І.В. Яковюк та інш.]; за ред. Є.В. Білоусова, І.В. Яковюка. Харків, Право. 2021. 408 с.
12. Правові позиції у застосуванні цивільного та сімейного законодавства України за матеріалами судової практики. Навчально-практичний посібник. Харків: ФОП Лисяк Л. С., 2016. 576 с.
13. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (загальна частина). Курс лекцій. Навчальний посібник. Харків: ЕКУСТ, 2021. 448 с.
14. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина). Курс лекцій. Навчальний посібник. Харків: ЕКУСТ, 2022. 640 с.
15. Тетарчук І. Цивільне право України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. Уїїв: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2021. 228 с.
16. Харитонов Є. О., Давидова І. В., Некіт К. Г. Цивільне право. Харків: Фенікс, 2016. 570 с.
17. Цивільне право в Україні. Ч. 1. Загальна частина. Підручник. Видання 3-тє / За ред. Шишки І. Р. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2022. 796 с.
18. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. : у 2 ч. Ч. 1 / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. Вид. 6-те, перероб. Харків: Право, 2022. 220 с.
19. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 1618-IV.
20. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підручник / за заг. ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
21. Цивільне процесуальне право України (Особлива частина): підручник / за заг. ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 240 с.
22. Гусаров К. В., Жушман М. В., Кравцов С. О. Цивільний процес: навч. посіб. для здобувачів вищої освіти. Харків: Право, 2020. 390с.
23. Кройтор В. Цивільний процес: навчальний посібник. Харків, 2022. 334 с.
24. Дяченко С. В., Рябченко Ю. Ю., Самілик Л. О. Цивільний процес України: практикум. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 312 с.

РОЗДІЛ IV. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Господарська діяльність як об'єкт правового регулювання

Поняття та характерні риси (ознаки) господарської діяльності. Галузі та види господарської діяльності. Способи здійснення господарської діяльності: господарська комерційна діяльність (підприємництво); некомерційна господарська діяльність.

Підприємництво як спосіб здійснення господарської діяльності. Поняття та характерні ознаки підприємницької діяльності. Її організаційні форми. Співвідношення понять “підприємницька” та “господарська” діяльність.

Тема 2. Державне регулювання господарської діяльності як форма охорони публічних інтересів в умовах змішаної економіки

Поняття та об'єктивна зумовленість державного регулювання господарської діяльності. Форми державного регулювання: управління, контроль, планування, нормативне регулювання. Методи державного регулювання: адміністративні, економічні. Державне замовлення як особлива форма державного регулювання. Поняття та зміст державного контракту. Органи, які здійснюють контроль за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання: види та межі компетенції.

Тема 3. Загальні положення про суб'єктів господарського права

Поняття та класифікація видів суб'єктів господарського права. Ознаки суб'єктів господарського права: організаційна єдність; майнова самостійність; господарська правосуб'єктність. Їх права та обов'язки. Обмежувачі в діяльності суб'єктів господарювання.

Співвідношення понять “організації” та “господарські організації”. Особливості правосуб'єктності структурних підрозділів господарських організацій. Негосподарські організації як учасники господарських правовідносин.

Тема 4. Створення суб'єктів господарювання

Поняття та способи створення суб'єктів господарювання. Порядок і основні етапи створення. Державна реєстрація суб'єктів господарювання як загальна умова легітимації їх діяльності: мета та зміст Ліцензування господарської діяльності. Патентування окремих видів господарської діяльності. Стандартизація. Державне управління стандартизацією. Види стандартів та їх значення в забезпеченні якості продукції. Державні стандарти. Галузеві стандарти.

Тема 5. Припинення суб'єктів господарювання

Припинення діяльності суб'єктів господарювання. Підстави, порядок та способи припинення. Тимчасове зупинення діяльності суб'єктів господарського права. Співвідношення понять "ліквідація" та "реорганізація".

Наслідки припинення діяльності суб'єктів господарювання. Особливості окремих видів реорганізаційних та ліквідаційних процедур.

Тема 6. Правове регулювання відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом

Поняття неспроможності та банкрутства суб'єктів господарювання. Ознаки, завдання та принципи інституту банкрутства. Нормативно-правова характеристика банкрутства. Матеріально-правові та процесуально-правові умови порушення провадження у справах про банкрутство. Наслідки визнання боржника банкрутом. Ліквідаційний процес. Значення черговості задоволення претензій кредиторів. Припинення справи про банкрутство.

Тема 7. Правовий режим майна суб'єктів господарювання

Поняття майна суб'єктів господарювання та його правового режиму. Джерела формування майна.

Правові титули майна суб'єктів господарювання. Право власності. Право господарського відання. Право оперативного управління. Право оперативного використання майна. Господарська оренда (лізинг) майна. Склад майна суб'єктів господарювання. Виробничі фонди (основні та оборотні). Амортизація основних фондів та нематеріальних активів. Особливості правового режиму готової продукції. Поняття та види спеціальних фондів та резервів. Цінні папери як особливий вид майна суб'єктів господарювання. Правовий механізм та способи відчуження державного та комунального майна. Правова регламентація приватизації майна державного та комунального майна.

Тема 8. Позов у господарському процесі. Відкриття провадження у справі.

Поняття і елементи позову. Форма і зміст позовної заяви у господарському судочинстві. Порядок подання позовної заяви. Відзив на позовну заяву у господарському судочинстві. Процесуальні заперечення у господарському судочинстві. Відкриття провадження у справі. Об'єднання і роз'єднання позовів. у господарському судочинстві. Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви у господарському судочинстві.

Тема 9. Судові рішення

Поняття, види та порядок ухвалення судових рішень у господарському судочинстві. Зміст рішення, визначення порядку і строку виконання рішення суду, забезпечення його виконання у господарському судочинстві. Проголошення рішення, набрання рішенням господарського суду законної сили. Додаткове рішення. Окрема ухвала у господарському судочинстві. Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження у господарському судочинстві.

Тема 10. Апеляційне провадження

Право апеляційного оскарження. Апеляційні скарги на ухвали та рішення суду першої інстанції у господарському судочинстві. Порядок подання апеляційної скарги форма та зміст у господарському судочинстві. Відкриття апеляційного провадження у господарському судочинстві. Апеляційний розгляд у господарському судочинстві.

Тема 11. Касаційне оскарження

Право касаційного оскарження у господарському судочинстві. Відкриття касаційного провадження у господарському судочинстві. Касаційний розгляд у господарському судочинстві. Підстави та порядок передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду у господарському судочинстві.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ IV

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради . 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради . 2003. № 40-44. Ст. 356. № 435-IV.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1123.
4. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 № 3393-VI. Відомості Верховної Ради . 2011. № 48-49. Ст. 536.
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993. № 3659-XII. Відомості Верховної Ради . 1993. № 50. Ст. 472.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради . 2001. № 5-6. Ст. 30.
7. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. Відомості Верховної Ради . 1991. № 49. Ст. 682.
8. Про акціонерні товариства: Закон України від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1008>
9. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради . 2018. № 13. Ст. 69.

10. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. Відомості Верховної Ради . 2001. № 12. Ст. 64.
11. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради . 1996. № 36. Ст. 164.
12. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. Відомості Верховної Ради . 1991. № 29. Ст. 377.
13. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. Відомості Верховної Ради 1991. № 47. Ст. 646.
14. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. Відомості Верховної Ради. 2019. № 48. Ст. 325.
15. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. ВВР. 2015. № 23. Ст. 158.
16. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. Відомості Верховної Ради. 2006. № 31. Ст. 268.
17. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. Відомості Верховної Ради . 2004. № 5. Ст. 35.
18. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. Відомості Верховної Ради . 2013. № 19-20. Ст. 190.
19. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23.12.1998 № 351-XIV. Відомості Верховної Ради . 1999. № 5-6. Ст. 44.
20. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб- підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05. 2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради . 2003. № 31-32. Ст. 263.
21. Господарське право. Загальна частина: підручник / За ред. В. С. Щербини, В. В. Резнікової. К. Видавництво Ліра-К. 2021. 448 с.
22. Деревянко Б. В. Господарське право: особлива частина (Правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навч. посібник. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2021. 314 с.
23. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. В. Галуцька. К. ВД «Професіонал». 2020. 744 с.
24. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. С. Щербини, Н. Б. Пацурії. К. Юрінком Інтер. 2019. 816 с.
25. Господарське право: навч. посібник / укладач А. А. Бутирський. Чернівці. Чернівецький нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. 2020. 144 с.

РОЗДІЛ V. ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Поняття, предмет, метод і система трудового права

Трудове право – одна з галузей права України. Предмет трудового права. Суспільні відносини, що входять до предмету трудового права. Індивідуальні трудові відносини. Особливості трудових відносин з державними службовцями, прокурорсько-слідчими працівниками, суддями та деякими іншими працівниками. Трудові відносини за участю працюючих власників. Колективні трудові відносини.

Тема 2. Суб'єкти трудового права

Поняття суб'єкта трудових правовідносин. Працівники як суб'єкти трудових правовідносин. Роботодавці як суб'єкти трудових правовідносин. Трудовий колектив як суб'єкт трудових правовідносин. Професійні спілки та об'єднання роботодавців як суб'єкти трудових правовідносин. Державні органи, які виступають суб'єктами трудового права.

Тема 3. Трудові правовідносини

Поняття трудових правовідносин. Склад та зміст трудових правовідносин. Відмінність трудових правовідносин від цивільних правовідносин, пов'язаних з працею.

Умови виникнення трудових правовідносин. Трудова правоздатність та дієздатність. Правова норма як умова виникнення трудових правовідносин. Юридичний факт у системі умов виникнення трудових правовідносин. Підстави виникнення трудових правовідносин. Трудовий договір як основна підстава виникнення трудових правовідносин.

Тема 4. Колективні договори та угоди

Поняття колективного договору і колективної угоди. Сфера укладення колективних договорів та колективних угод. Сторони колективних договорів та угод. Зміст і дія колективних договорів. Колективні угоди та їх види. Колективні переговори з укладення колективних договорів, угод та вирішення протиріч. Контроль за виконанням і відповідальність за порушення і невиконання колективного договору і угоди.

Тема 5. Міжнародно-правове регулювання праці

Поняття та розвиток міжнародно-правового регулювання праці. Всесвітні міжнародні стандарти праці. Загальна декларація прав людини. Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародна організація праці та її нормотворча діяльність. Конвенції та рекомендації МОП. Європейські міжнародні стандарти праці. Європейська конвенція про права людини та основоположні свободи. Європейська соціальна хартія.

Тема 6. Трудовий договір (поняття, сторони, зміст). Види трудових договорів

Поняття трудового договору та його відмінність від цивільно-правових угод про працю. Сторони трудового договору. Зміст трудового договору. Загальний порядок прийняття на роботу та юридичне оформлення трудового договору. Випробування при прийнятті на роботу. Види трудового договору.

Тема 7. Порядок укладання, зміни та припинення трудового договору

Порядок укладання трудового договору. Зміна умов трудового договору. Переведення на іншу роботу. Переміщення. Припинення трудового договору. Підстави припинення трудового договору. Розірвання трудового договору на вимогу профспілкового або іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу. Порядок звільнення з роботи.

Тема 8. Робочий час і час відпочинку

Поняття робочого часу. Гарантії у сфері робочого часу. Види робочого часу. Нормальний, скорочений і неповний робочий час. Режим робочого часу та його види. Режим робочого часу працівника. Режим роботи підприємства. Єдиний режим робочого часу. Індивідуальний режим робочого часу. Види відпусток. Порядок надання відпусток.

Тема 9. Оплата праці

Поняття оплати праці. Структура і функції заробітної плати. Нормування праці. Тарифна система. Системи оплати праці. Преміювання працівників. Доплати і надбавки. Поняття гарантійних та компенсаційних виплат. Гарантійні виплати. Компенсаційні виплати. Обчислення середнього заробітку. Порядок виплати заробітної плати.

Тема 10. Трудова дисципліна

Поняття трудової дисципліни. Методи забезпечення трудової дисципліни. Внутрішній трудовий розпорядок. Основні трудові обов'язки сторін трудового договору. Заохочення у трудовому праві. Юридична відповідальність за порушення трудової дисципліни. Поняття дисциплінарного проступку. Види дисциплінарних стягнень та порядок їх застосування. Громадські заходи стягнення за порушення трудової дисципліни.

Тема 11. Охорона праці та здоров'я працівників на виробництві

Поняття охорони праці. Організація охорони праці працівників на підприємстві. Норми, правила та інструктаж працівників з правил техніки безпеки і виробничої санітарії. Спеціальні правила охорони праці на важких, небезпечних та шкідливих роботах. Охорона праці жінок

Тема 12. Трудові спори

Поняття і види трудових спорів. Індивідуальні трудові спори: поняття, види, причини виникнення та способи вирішення. Органи, які розглядають індивідуальні трудові спори. Порядок розгляду трудових

спорів, прийняття рішення комісією по трудових спорах, порядок його виконання та оскарження. Порядок вирішення колективного трудового спору примирною комісією і трудовим арбітражем. Правовий статус посередника. Право на страйк та його реалізація.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ V

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/322-08#Text>.
2. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4.
3. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.
4. Про колективні договори і угоди: Закон України від 1.07.1993 № 3356-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 36. Ст. 361.
5. Про оплату праці: Закон України від 25.03.1995 № 108/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 17. Ст. 121.
6. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
7. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.
8. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34. Ст. 227.
9. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.
10. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 № 2862-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 28. Ст. 255.
11. Вавженчук С.Я. Охорона та захист трудових прав працівників: підручник. Харків: Право, 2021. 592 с.
12. Венедіктов С. В. Трудове право України: підручник. Київ: «Видавництво Людмила», 2021. 216 с.
13. Венедіктов В. С. Сучасні проблеми трудового права України: навч. посібник для магістрів та аспірантів (напрямок підготовки 081 «Право»). Харків: Право, 2018. 294 с.
14. Вишновецька С. В. Проблеми трудового права: курс лекцій. Київ: «Видавництво Людмила», 2018. 316 с.
15. Іншин М. І., Щербина В. І. Трудове право України та зарубіжних країн: академічний курс. Загальна та Особлива частини: підручник. Харків: Колегіум, 2018. 1122 с.
16. Рим О. М. Трудове право Європейського Союзу: монографія. Львів: «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. 596 с.
17. Черноус С. М., Тищенко О. В., Мельничук Н. О., Сіроха Д. І. Вибрані розділи трудового права: у схемах і таблицях: навчальний посібник. Київ: «Видавництво Людмила». 2022. 260 с.
18. Щербина В. І. Соцький А. М. Трудове право України: шавчальний посібник. Чернівці: Технодрук, 2022. 192 с.
19. Щербина В. І., Соцький А. М. Трудове право України: підручник. Чернівці: Технодрук. 2021. 552 с.

РОЗДІЛ VI. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

Тема 1. Право власності на землю

Поняття та основні ознаки права власності на землю. Земля як об'єкт права власності. Поселенська функція. Економічна функція. Екологічна функція. Суб'єкти права власності на землю. Земельна правоздатність. Земельна дієздатність.

Право приватної власності на землю. Право комунальної власності на землю. Право державної власності на землю. Право власності на землю іноземних громадян, іноземних юридичних осіб та іноземних держав. Право спільної власності на землю.

Зміст права власності на землю, права й обов'язки власників земельних ділянок.

Тема 2. Право землекористування та його види

Поняття і принципи права землекористування. Суб'єкти права землекористування. Об'єкти права землекористування. Підстави та порядок виникнення права землекористування. Права та обов'язки землекористувачів. Порядок та підстави припинення права землекористування. Право постійного користування земельною ділянкою. Право тимчасового користування земельною ділянкою. Право орендного землекористування. Право концесійного землекористування.

Тема 3. Правове забезпечення земельного сервітуту та добросусідства в Україні

Поняття та види земельних сервітутів. Правовий режим земельних сервітутів.

Добросусідство в земельному законодавстві. Передумова існування добросусідських відносин. Порядок спільного використання межових споруд. Підстави для відновлення меж ділянки.

Поняття і види обмежень прав на землю. Обмеження без відшкодування власникам завданих збитків і обмеження з відшкодуванням збитків. Обмеження права володіння. Обмеження права користування. Підстави обмежень прав власності на землю.

Правовий режим зон, які підлягають спеціальній охороні. Охоронні зони. Спеціальні зони. Зони санітарної охорони. Санітарно-захисні зони. Зони особливого режиму використання земель.

Тема 4. Правове регулювання обігу земельних ділянок

Поняття та особливості цивільно-правового обігу земельних ділянок. Класифікація земельного ринку. Спеціальні правила земельно-правових угод.

Види та зміст цивільно-правових угод. Класифікація земельно-правових угод. Вимоги до змісту всіх угод про перехід права власності на земельну ділянку.

Окремі види договорів щодо земельних ділянок. Договір купівлі-продажу земельної ділянки. Правило переважної купівлі. Договір міни земельної ділянки. Договір дарування земельної ділянки.

Правове регулювання застави земельних ділянок. Вимоги, що забезпечуються іпотекою. Особливості спадкування земельних ділянок. Продаж земельних ділянок на конкурентних засадах.

АГРАРНЕ ПРАВО

Тема 1. Правове регулювання використання природних ресурсів в сільському господарстві

Правові форми використання природних ресурсів в сільському господарстві. Правове регулювання водокористування в сільському господарстві. Правове регулювання надрокористування в сільському господарстві. Правове регулювання використання тваринного світу в сільському господарстві. Правове регулювання лісокористування в сільському господарстві.

Тема 2. Правове становище господарських товариств в АПК

Поняття і загальна характеристика правового становища в АПК. Правовий статус сільськогосподарських акціонерних товариств в АПК. Правовий статус сільськогосподарських товариств з обмеженою відповідальністю в АПК. Особливості правового статусу найманих працівників у сільськогосподарських акціонерних та ТОВ. Особливості ліквідації АТ та ТОВ.

Тема 3. Правове становище фермерських господарств

Поняття та загальна характеристика фермерських господарств. Умови і порядок створення та припинення діяльності фермерського господарства. Земельні правовідносини у фермерському господарстві. Майнові правовідносини у фермерському господарстві. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства.

Тема 4. Правове регулювання ведення особистих селянських господарств

Поняття та основні ознаки особистого селянського господарства. Правовий режим майна ОСГ. Правовий режим земель ОСГ. Державна підтримка особистих селянських господарств.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Тема 1. Екологічна функція держави. Екологічні права та обов'язки громадян

Екологічна політика України, її принципи, цілі та завдання. Поняття прав громадян у галузі екології, їх види. Способи захисту екологічних прав громадян. Обов'язки громадян у галузі екології, їх види.

Тема 2. Правове регулювання охорони атмосферного повітря

Атмосферне повітря як об'єкт правового регулювання і охорони. Державне управління і контроль у галузі охорони атмосферного повітря та радіаційної безпеки. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

Тема 3. Правове забезпечення екологічної безпеки

Юридична природа та види екологічної безпеки. Зміст правовідносин екологічної безпеки, їх особливості. Механізм правового забезпечення екологічної безпеки.

Тема 4. Правове регулювання поводження з відходами виробництва та споживання

Поняття та види відходів. Правовий режим відходів виробництва та споживання. Державне управління і контроль у сфері поводження з відходами виробництва та споживання. Юридична відповідальність у сфері поводження з небезпечними відходами.

Тема 5. Міжнародне екологічне право та Європейське право навколишнього середовища

Поняття і основні юридичні ознаки міжнародного екологічного права. Джерела міжнародного екологічного права. Міжнародно-правове регулювання охорони та використання природних ресурсів і об'єктів навколишнього середовища. Міжнародно-правова відповідальність за екологічні правопорушення. Поняття і система Європейського права навколишнього середовища. Адаптація екологічного законодавства України до Європейського права навколишнього середовища.

ПРИРОДНОРЕСУРСНЕ ПРАВО

Тема 1. Право власності на природні ресурси в Україні

Поняття та зміст права власності на природні ресурси. Форми права власності на природні ресурси. Суб'єкти та об'єкти права власності на природні ресурси. Форми та методи забезпечення права власності на природні ресурси. Набуття, перехід та припинення права власності на природні ресурси.

Тема 2. Правовий режим використання надр

Загальні положення законодавства України про надра. Право власності на надра в Україні. Види користування надрами. Порядок надання надр у користування. Основні права і обов'язки користувачів надрами. Державне управління і контроль у галузі геологічного вивчення, використання і охорони надр. Відповідальність за порушення законодавства про користування надрами.

Тема 3. Правовий режим використання лісів

Загальні положення лісового законодавства. Право власності на ліси в Україні. Право лісокористування. Публічне управління і контроль у галузі використання, відтворення, охорони та захисту лісів. Плата за використання лісових ресурсів. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства.

Тема 4. Правове регулювання використання тваринного світу

Право використання об'єктів тваринного світу, його форми та види. Управління у галузі використання, відтворення та охорони тваринного світу. Правове регулювання полювання та рибальства. Юридична відповідальність за порушення законодавства про тваринний світ.

Тема 5. Правовий режим використання вод

Води як об'єкт правової охорони та використання. Право власності на води в Україні. Право водокористування, його види. Державне управління і контроль у галузі використання, відтворення та охорони вод. Платежі за спеціальне використання водних ресурсів та користування водами для потреб гідроенергетики та водного транспорту. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ VI

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III, Відомості Верховної Ради, 2002, № 3-4, ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 17.02.2023).
2. Кодекс України про надра від 27.07.1994 року № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради, 1994, № 36, ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.02.2023).
3. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 року № 3852-XII. Відомості Верховної Ради, 1994, № 17, ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
4. Водний кодекс України від 06.06.1995 року № 213/95-ВР, Відомості Верховної Ради, 1995, № 24, ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.02.2023).
5. Повітряний кодекс України від 19.05.2011 р. № 3393-VI, Відомості Верховної Ради України, 2011, № 48-49, ст.536 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення 17.02.2023).
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. Відомості Верховної Ради. 2003. № 40-44. Ст. 356. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. ВВР Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 17.02.2023).
8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 17.02.2023).
9. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. ВВР. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
10. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. Відомості Верховної Ради,

- 2019, № 19, ст.74. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 17.02.2023).
11. Податковий кодекс від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 17.02.2023).
12. Про оренду землі: Закон України від 06.10.1998 р. № 161-XIV. Відомості Верховної Ради, 1998, № 46-47, ст. 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення 17.02.2023).
13. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. Відомості Верховної Ради, 2019, № 48, ст.325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення 17.02.2023).
14. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 39, ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
15. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 36, ст.282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
16. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 45, ст. 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
17. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
18. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI Відомості Верховної Ради України. 2008, № 50-51, ст. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення 17.02.2023).
19. Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 р. № 400-XII. Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, № 45, ст.602. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/400-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
20. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України, 2006, № 31, ст. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
21. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. Відомості Верховної Ради, 2020, № 52, ст.497. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#n333> (дата звернення 17.02.2023).
22. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 31-32, ст.263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
23. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 р. № 742-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 29, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
24. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 05.06.2003 р. № 899-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 38, ст.314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
25. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707–XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. – № 50. – Ст. 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
26. Про відходи : Закон України від 05.03.98 // Офіційний Вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.02.2023).
27. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.91 № 1268–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
28. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. Відомості Верховної Ради, 2017, № 29, ст.315 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення 17.02.2023).
29. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.92 № 2456–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34. – Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
30. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894–111. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 14. – Ст. 97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення 17.02.2023).
31. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III. Відомості Верховної Ради України, 2000, № 42, ст.348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text> (дата звернення 17.02.2023).
32. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995, № 21, ст.152 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 17.02.2023).
33. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 17.02.2023).
34. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України, 1993, № 4, ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

(дата звернення 17.02.2023).

35. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 17.02.2023).
36. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.11.2011 р. № 3677-VI. Відомості Верховної Ради України, 2012, № 17, ст.155 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text> (дата звернення 17.02.2023).
37. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 06.02.2003 р. № 486-IV. Відомості Верховної Ради України, 2003, № 15, ст.107 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
38. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради, 2019, № 16, ст.70 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 17.02.2023).
39. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. Відомості Верховної Ради України, 2005, № 48, ст.483 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text> (дата звернення 17.02.2023).
40. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19.05.2011 р. № 3392- VI. Відомості Верховної Ради України, 2011, № 47, ст.532 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text> (дата звернення 17.02.2023).
41. Кузьменко Н.О. Рішення органів місцевого самоврядування в механізмі правового регулювання земельних відносин : монографія. Київ: Алерта, 2018. 264 с.
42. Мироненко В. П. Земельне право України : навчальний посібник. Київ: Алерта, 2018. 350 с.
43. Тетарчук І.В., Дяків Т.Є. Земельне право України : навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 238 с.
44. Корнеєв Ю.В. Земельне право України : навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2019. 200 с.
45. Земельне право України : підручник / І.В.Гиренко, З.П. Білошкурська, Л.В. Машковська, О.А. Поліщук, І.Г. Коваленко-Чукіна. Під заг. ред. д.ю.н., професора В.І. Курила. Умань. ВПЦ «Візаві». 2019. 712 с.
46. Юрченко Е.С. Право сільськогосподарського землекористування в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / Е. С. Юрченко. За ред. д-ра юрид. наук Т. О. Коваленко. Київ: Алерта, 2019. 234 с.
47. Петко С.В., Дрозд О.Ю. Дрозд В.Г. Земельні правовідносини в Україні. Актуальне законодавство та судова практика. Київ: ЦУЛ, 2020. 442 с.
48. Земельне право : навч. посібник / О. І. Баїк, У. П. Бобко, М. С. Долинська, А. О. Дутко, Н. М. Павлюк ; за ред. О. І. Баїк. Львів : Навчально-науковий Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», 2020. 326 с.
49. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. Станом на 22.02.2021 р. / Ю.Буглак, В.Галунько, А.Андрєєв, Р.Батіг, Е.Бабенко, К.Бабік, С.Банах, В.Волинець. Київ, Професіонал, 2021. 932 с.
50. Гиренко І.В. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2021. 804 с.
51. Тетарчук І.В. Аграрне право України : навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 244 с.
52. Аграрне право України: навчальний посібник /Т. Є. Харитоновна, Каракаш, Х. А. Григор'єва та ін.; за ред. Т. Є. Харитоновної, Каракаша. Одеса: Юридична література, 2017. 436 с.
53. Аграрне право : підручник / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчий та ін.; за заг. ред. А. М. Ставівки. – Вид. 2-ге, змін. Харків : Право, 2019. 416 с.
54. Долинська М.С., Заболотна Н.Я, Марич Х.М. Аграрне право : навчальний посібник. Львів: Навчально науковий інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «львівська політехна», 2020. 252 с.
55. Екологічне право в запитаннях та відповідях : навч. посіб. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, В. Л. Бредіхіна та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2017. 208 с.
56. Н.Р. Малишева, М.І. Єрофеев. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків : Право, 2017. 416 с.
57. Каракаш І. І. Право власності на природні об'єкти та їх ресурси в Україні : монографія. Одеса. : Юрид. літ-ра, 2017. 376 с.
58. Екологічне право України. Особлива частина : навч. Посіб. / О.М. Шуміло (кер. авт. кол.), В.А. Зуєв, І.В. Бригадир та ін. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. 432 с.
59. Екологічне право України : навч. посіб. / Н. С. Гавриш та ін.; за ред. проф. І. І. Каракаша, д-ра юрид. наук Т. Є. Харитоновної, канд. юрид. наук А. І. Черемної ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – 1-е вид. Одеса : Гельветика, 2018. 383 с.
60. І.І. Каракаша, Т.Є. Харитоновної. Природноресурсове право України : навч. Посіб. Одеса : Гельветика, 2018. 566 с.
61. Дейнега М.А. Природоресурсне право : проблеми формування і розвитку: моногр. / за заг. ред. В.М. Єрмоленко. Київ : НУБіП України, 2019. 339 с.
62. Екологічне право: підручник / А.П. Гетьман, Г.В. Анісімова, А.К. Соколова та ін. ; за ред. А.П.

Гетьмана. Харків : Право, 2019. 552 с.

63. Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах: Загальна і Особлива частини: навч. посібник. Вид. 2-е, виправлене і доповнене Чернівці.: Кондратьєв А.В., 2020. 204с.

64. Екологічне право : навч. посіб. / кол. авт. Резворович К. Р., Юнін О. С., Кірін Р. С. та ін. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. – 318 с.

65. Демчук Т.І., Борденюк О.В., Шелудяков Р.С. Екологічне право: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання . Чернівці, 2021. 100 с.

66. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Екологічне право України. Загальна частина: підручник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 191 с.

РОЗДІЛ VII. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Адміністративне право в правовій системі України

Зміст і обсяг категорії «поняття адміністративного права» та його історико-генетична природа. Предмет і метод адміністративного права. Джерела та принципи адміністративного права. Взаємодія адміністративного права з іншими галузями права.

Тема 2. Публічне адміністрування, виконавча влада та адміністративне право.

Поняття публічного адміністрування та його різновиди. Суть, ознаки та принципи державного управління. Зв'язок публічного адміністрування публічного управління, виконавчої влади та адміністративного права.

Тема 3. Механізм адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Поняття та структура механізму адміністративно-правового регулювання. Поняття, властивості, структура та класифікація адміністративно-правових норм. Джерела адміністративно-правових норм та їх систематизація. Поняття та особливості адміністративно-правових відносин.

Тема 4. Суб'єкти адміністративного права.

Адміністративно-правовий статус Президента України. Поняття та ознаки органів виконавчої влади. Система органів виконавчої влади та їх правовий статус (Кабінет Міністрів України, центральні та місцеві органи виконавчої влади).

Місце приватної особи в системі суб'єктів адміністративного права. Громадяни України як суб'єкти адміністративного права. Адміністративно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства. Підприємства, установи, організації як суб'єкти адміністративного права.

Органи місцевого самоврядування як суб'єкт адміністративного права. Основні принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування. Органи самоорганізації населення. Організаційно-правова основа місцевого самоврядування. Гарантії місцевого самоврядування.

Тема 5. Адміністративно-правове регулювання публічної служби.

Публічна служба в Україні та її законодавче забезпечення. Характеристика державної служби. Принципи державної служби. Адміністративно-правовий статус державного службовця. Служба в органах місцевого самоврядування.

Тема 6. Інструменти публічного адміністрування. Управлінські акти.

Поняття та види інструментів публічного адміністрування. Встановлення норм права (адміністративна правотворчість). Видання ненормативних (індивідуальних) актів. Поняття, правова природа та види актів публічного управління. Нормативні, індивідуальні та змішані управлінські акти. Вимоги до актів публічного управління.

Тема 7. Адміністративний договір та інші форми публічного адміністрування

Поняття, юридичне значення та ознаки адміністративного договору. Види адміністративних договорів. Чинність адміністративного договору. Поняття та підстави визнання нікчемності адміністративного договору. Поняття, юридичне значення та ознаки плану. Здійснення реєстраційних та інших юридично значущих дій. Здійснення матеріально-технічних операцій.

Тема 8. Адміністративні послуги

Поняття та ознаки адміністративних послуг. Класифікація адміністративних послуг. Суб'єкти надання адміністративних послуг. Порядок надання адміністративних послуг. Реєстр надання адміністративних послуг. Фінансове та інше забезпечення надання адміністративних послуг. Відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання адміністративних послуг.

Тема 9. Методи публічного адміністрування.

Поняття, властивості та значення методів публічного адміністрування. Види методів публічного адміністрування як організаційно-правових способів здійснення публічної влади. Основні та допоміжні методи публічного адміністрування. Адміністративні та економічні методи управління як способи прямого та непрямого впливу на волю і поведінку учасників управлінських стосунків. Інші методи публічного управління, зокрема організаційні, стимулюючі, морально-психологічні методи та методи субординації, координації, реординації.

Тема 10. Адміністративно-правові режими

Поняття та ознаки адміністративно-правових режимів. Класифікація та види адміністративно-правових режимів. Характеристика спеціальних та особливих адміністративно-правових режимів.

Тема 11. Адміністративний примус

Поняття державного примусу та його різновиди. Кваліфікація заходів адміністративного примусу. Адміністративно – запобіжні заходи. Заходи адміністративного припинення. Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення (гл. 20 Кодексу про адміністративні правопорушення). Заходи адміністративної відповідальності. Адміністративні стягнення та їх система. Застосування заходів адміністративного примусу у галузі повітряного транспорту.

Тема 12. Адміністративна відповідальність, її властивості та нормативно-правова основа.

Поняття адміністративної відповідальності та її властивості. Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність. Організаційно-правове забезпечення адміністративної відповідальності. Органи, уповноважені встановлювати та застосовувати адміністративну відповідальність. Принципи адміністративної відповідальності. Юридичні та фактичні підстави адміністративної відповідальності. Обставини, що виключають адміністративну відповідальність. Заходи впливу до неповнолітніх. Особливості адміністративної відповідальності спеціальних суб'єктів.

Тема 13. Адміністративні стягнення та їх застосування

Сутність та мета адміністративних стягнень. Їх зв'язок і співвідношення з адміністративною відповідальністю та адміністративним примусом. Система адміністративних стягнень та їх класифікація. Основні і додаткові адміністративні стягнення. Характеристика окремих адміністративних стягнень. Видворення іноземців за межі України як міра адміністративного стягнення. Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх (ст. 24-1 Кодекс України про адміністративні правопорушення).

Тема 14. Адміністративне правопорушення та його юридичний склад. Система адміністративних правопорушень

Поняття адміністративного проступку як різновиду правопорушення і як підстави настання адміністративної відповідальності. Законодавче визначення адміністративного правопорушення (проступку) та його загально-правові ознаки. Поняття юридичного складу адміністративного проступку та його елементи. Предмет адміністративного проступку та його зв'язок з об'єктом. Система адміністративних проступків.

Тема 15. Адміністративна відповідальність за проступки проти громадського порядку

Загальна характеристика системи адміністративних проступків проти громадського порядку. Загально-правова характеристика елементів юридичних складів адміністративних проступків проти громадського порядку, зокрема, об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту та суб'єктивної сторони цих проступків. Поняття громадського порядку та його складові елементи.

Тема 16. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією

Поняття корупції та корупційних діянь. Суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією. Органи, уповноважені вести боротьбу з корупцією. Відповідальність за корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язані з корупцією, у т.ч. відповідальність за вчинення корупційних діянь.

Тема 17. Адміністративний процес та адміністративні провадження. Адміністративні процедури

Поняття адміністративного процесу та його предмет. Сутність адміністративного процесу. Адміністративно - процесуальна діяльність. Властивості адміністративного процесу. Ознаки адміністративного процесу. Співвідношення адміністративного процесу з іншими видами юридичного процесу. Широке та вузьке розуміння адміністративного процесу. Адміністративний процес як сукупність проваджень.

Тема 18. Провадження в справах про адміністративні правопорушення

Завдання й порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення. Принципи провадження в справах про адміністративні правопорушення. Заходи процесуального забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. Адміністративно-процесуальне забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Тема 19. Адміністративне судочинство: загальні положення та поняття. Адміністративна юрисдикція

Система та структура адміністративних судів в Україні. Правове становище суду в адміністративному процесі. Загальна характеристика структури публічно-правового спору, як предмету юрисдикції адміністративних судів. Види публічно-правових спорів, які належать до юрисдикції адміністративних судів.

Тема 20. Учасники судового процесу. Докази в адміністративному судочинстві

Поняття та види юрисдикції адміністративних справ.. Поняття “учасник адміністративного процесу”, їх види. Види учасників адміністративного процесу. Підстави участі прокурора в адміністративному процесі. Поняття сторін в адміністративному процесі. Процесуальна співучасть. Процесуальне правонаступництво в адміністративному судочинстві

Тема 21. Позовне провадження

Форма і зміст адміністративного позову. Елементи адміністративного позову. Види адміністративних позовів. Поняття доказів і доказування в адміністративному процесі. Характерні види доказів. Способи збирання доказів та їх процесуальні джерела. Предмет, межі і суб'єкти доказування в адміністративному процесі. Поняття та особливості допиту. Призначення судової експертизи.

Тема 22. Перегляд судових рішень та їх виконання

Апеляційне провадження. Касаційне провадження. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах. Відновлення втраченого судового провадження

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Тема 1. Фінансова діяльність держави.

Фінанси як система відносин. Розмежування фінансів як відносин і фінансів як у сукупності матеріальних важелів. Зміст, ознаки фінансів. Співвідношення фінансів і грошових фондів. Централізовані й децентралізовані грошові фонди.

Зміст публічних фінансів. Державні фінанси та фінанси територіальних громад. Склад публічних фінансів, місце бюджетів у їх системі. Позабюджетні кошти держави й територіальних громад.

Діяльність держави в галузі управління фінансами. Фінансова система, її зміст і структура. Підстави включення складових елементів до фінансової системи держави. Ланки фінансової системи. Бюджетна система. Кредитна система. Державне страхування. Фінанси підприємств.

Тема 2. Правові основи фінансового контролю.

Місце фінансового контролю в державному управлінні рухом публічних грошових коштів. Поняття і значення фінансового контролю. Поняття фінансової дисципліни при здійсненні фінансового контролю.

Види фінансового контролю.

Система контрольних органів у галузі фінансової діяльності. Органи фінансового контролю загальної і спеціальної компетенції. Незалежний фінансовий контроль. Аудиторський контроль. Громадський контроль за здійсненні фінансової діяльності.

Тема 3. Юридичний статус державних фінансових органів

Міністерство фінансів України. Державна казначейська служба України. Державна служба фінансового моніторингу України. Державна фінансова інспекція України. Державна фіскальна служба України.

Тема 4. Юридична відповідальність за порушення фінансового законодавства.

Відповідальність за порушення фінансового законодавства в системі юридичної відповідальності. Підстави відповідальності за порушення фінансового законодавства. Види відповідальності за порушення фінансового законодавства. Співвідношення відповідальності за порушення фінансового законодавства з іншими видами юридичної відповідальності.

Відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Відповідальність за порушення податкового законодавства. Відповідальність за порушення валютного законодавства. Поняття і склад фінансового, бюджетного і податкового правопорушень. Ознаки порушення фінансового законодавства. Штрафна санкція і пеня.

Тема 5. Бюджетне право і бюджетний устрій України

Місце бюджетного права в системі фінансово-правової галузі. Зв'язок бюджетного права з іншими галузями права. Особливості та зміст бюджетно-правових відносин. Об'єкт бюджетних правовідносин. Суб'єкти бюджетних правовідносин. Види бюджетних правовідносин. Бюджетна система України. Принципи бюджетної системи України. Зміст принципів бюджетної системи.

Склад бюджетної системи України. Державний бюджет. Місцеві бюджети. Правова форма державного та місцевих бюджетів. Поняття зведеного бюджету. Зведений бюджет України. Місцеві зведені бюджети.

Тема 6. Податкове право. Правові основи податкової системи України.

Податкове право як фінансово-правовий інститут. Місце податкового права в системі України. Особливості структури податково-правового інституту. Податкове законодавство України. Стан і перспективи його систематизації.

Поняття податку, його ознаки і функції. Правовий механізм податку. Основні елементи правового механізму податку. Додаткові елементи правового механізму податку. Додаткові механізми податку. Факультативні елементи правового механізму податку.

Система оподаткування в Україні та її структура. Класифікація податків і зборів (обов'язкових платежів). Співвідношення податку, збору й мита. Підстави їх розмежування.

Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів). Контролюючі органи та органи стягнення. Податкова звітність.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Тема 1 . Право на інформацію. Право на науково-технічну інформацію.

Комерційна таємниця. Правовий режим інформації про особу. Захист персональних даних.

Сутність та зміст права на інформацію. Право власності на інформацію. Запит як засіб реалізації права на інформацію. Поняття та ознаки науково-технічної інформації. Науково-технічна інформація та її роль у проведенні наукових досліджень. Науково-інформаційна діяльність. Інформаційні ресурси науково-

технічної інформації. Правовий режим комерційної таємниці. Охорона комерційної таємниці у трудових відносинах. Правові засади роботи з персональними даними.

Тема 2. Правовий режим державної таємниці. Правовий режим інформації з обмеженим доступом.

Поняття інформації з обмеженим доступом. Види інформації з обмеженим доступом. Місце інформації з обмеженим доступом у діяльності органів державної влади України. Поняття і види інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці. Порядок віднесення інформації до державної таємниці. Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Процедура надання секретності матеріальним носіям інформації. Охорона державної таємниці. Поняття конфіденційної, службової та таємної інформації. Правовий режим конфіденційної інформації. Поняття та види конфіденційної інформації.

Тема 3. Поняття та види інформаційної діяльності. Правове регулювання електронного документообігу, електронного урядування, телекомунікацій та віртуального середовища Інтернет.

Поняття, основні напрями та види інформаційної діяльності. Державна політика у сфері інформаційної діяльності. Інформаційна діяльність органів державної влади. Поняття системи електронного документообігу. Основні поняття. Базові принципи електронного урядування у Європейському Союзі. Принципи електронної демократії, якості державних послуг, доступу до державних послуг, розвиток е-освіченості, приватність і захист даних тощо. Електронний цифровий підпис. Основні поняття і принципи, пов'язані з функціонуванням Інтернет, визначені національним законодавством. Суб'єкти і об'єкти правовідносин, які виникають щодо функціонування Інтернет. Національна програма інформатизації. Національний реєстр електронних інформаційних ресурсів.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ VII

1. Конституція України : Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 /Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. – Ст.141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 /Відомості Верховної Ради України - 2005. - № 35-37. - Ст. 446.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984 /Відомості Верховної Ради Української РСР - 1984. - додаток до № 51. - Ст. 1122.
4. Митний кодекс України : Закон від 13.03.2012 /Офіційний вісник України. - 2012. - № 32. - Ст. 1175.
5. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022, № 2073-IX. /Офіційний вісник України. від 24.06.2022 - 2022 р., № 49, стор. 13, Ст. 2675
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 /Офіційний вісник України. - 2011. - № 59. - Ст. 2347
7. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 /Офіційний вісник України. - 2012. - № 30. - Ст. 26.
8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 /Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 32. - Ст.314.
9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 /Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 34. - Ст. 481.
10. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 /Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 47. - Ст. 256.
11. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 /Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 24. - Ст. 170
12. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.05.1999 /Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 20. - Ст. 190.
13. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 /Офіційний вісник України. - 2011. - № 83. - Ст. 3014
14. Конституція України: станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
15. Бюджетний кодекс України від 08.лип.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
16. Податковий Кодекс від 02 груд.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
17. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січн.1993 р. № 2939-XII. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.
18. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21груд.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.
19. Про Рахункову палату: Закон України від 02 лип.2015 р. № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>.
20. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав.1999 р. № 679. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
21. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 трав.1997 р. № 678 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

22. Про місцеві державні адміністрації від 09.04.1999 № 586-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
23. Про страхування: Закон України від 07 бер.1996р. № 85/96-ВР із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
24. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02 бер. 2000 р. № 1533-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>.
25. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вер. 1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
26. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
27. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23 лют. 2012 р. № 4452-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
28. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 лип. 2003 р. № 1958-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
29. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09 липн. 2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>.
30. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України 06 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
31. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовт. 1996 р. № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
32. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 груд. 2000 р. № 121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
33. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 черв. 2018р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.
34. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23 лист. 2011 р. № **1063/2011**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1063/2011>.
35. Про заходи щодо підвищення ефективності контролю за використанням бюджетних коштів: Указ Президента України від 19 вер. 2000р. № 1074/2000 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074/2000#Text>.
36. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова КМУ від 20 серп. 2014 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>.
37. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: Постанова КМУ від 15 квіт. 2015 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text>.
38. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова КМУ від 3 лют. 2016 .р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text>
39. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова КМУ від 6 берез. 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text>
40. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова КМУ від 29 липн. 2015 р. № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
41. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лют. 2011 р. № 110 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text>.
42. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудн. 2010 № 1132. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243925549>.
43. Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудн. 2010 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2010-%D0%BF#Text>.
44. Про затвердження порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ: Постанова КМУ від 28 лют. 2002 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text>
45. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів: Постанова Правління НБУ від 12 лист. 2003 р. № 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03#Text>.
46. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: постанова НБУ 29.07.2022 № 163 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0163500-22>.
47. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України № 14 січн. 2011р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>
48. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами: наказ Міністерства фінансів України від 24 груд. 2012 № 1407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13#Text>
49. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 23 серп. 2012 № 938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text>.

50. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
51. Адміністративне право : підручник / НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»; за заг. ред.: О. Ю. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Х. : Право, 2013. 656 с.
52. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.). за заг. ред. Ю. П. Битяка. Х. : Право, 2020. 392 с.
53. Адміністративне право України у структурно-логічних схемах (загальна частина) : навч. посібн. / [Т. О. Мацелик, М. В. Коваль, В. Р. Біла та ін.]; за заг. ред. к. ю. н., доцента Т. О. Мацелик. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2012. 242 с.
54. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
55. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько, В. І. Курило, С. О. Короед, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єшук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Гринь Д. С., 2015. 272 с.
56. Загальне адміністративне право : підручник за заг. Ред. І. С. Гриценка. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 568 с.
57. Адміністративна відповідальність : навчальний посібник. / Заг. ред. Т. О. Коломоєць. - К. : Істина, 2011. 184 с.
58. Гончарук С. Т. Адміністративний процес : навчальний посібник / С. Т. Гончарук. - К. : НАУ, 2012. - 184 с.
59. Гончарук С. Т., Гусар О. А., Розум І. О. Адміністративне судочинство: навч. посібник / С. Т. Гончарук, О. А. Гусар, І. О. Розум. – К. : НАУ, 2016. – 226 с.
60. Дисциплінарно-деліктне право : навч. посіб. / Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, М. Ю. Віхляєв та інші.; за ред. Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. К. : Ін Юре, 2016. 464 с.
61. Коломоєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: [монографія]; за ред. В. К. Шкарупи. Запоріжжя: Поліграф, 2014. 403 с.
62. Коломоєць Т. О. (за заг. ред.) Адміністративне право України. К.: Істина, 2012. 566 с.
63. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний процес : Навчальний посібник / В. К. Колпаков, В. В. Гордєєв. Х. : Харків юридичний, 2012. 228 с.
64. Кузьменко О. В. Адміністративне право зарубіжних країн: курс лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін.; за ред. О. В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2014. 528 с.
65. Кузьменко О. В. Курс адміністративної відповідальності. Підручник. / за ред. Кузьменко О. В. К.: Юрінком Інтер, 2015. 568 с.
66. Кузьменко, О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. / О. В. Кузьменко; Нац. акад. внутр. справ України. К. : Юрінком Інтер, 2012. 208 с.
67. Курс адміністративного права України : підручник / за ред. В. В. Коваленко. К. : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
68. Курс адміністративного права України: Підручник. / Колпаков В. К., Кузьменко О. В., Пастух І. Д., Сущенко В. Д. (спец. ред.). К.: Юрінком Інтер, 2012. 780 с.
69. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. / О. І. Миколенко. Х. : Бурун Книга, 2010. 336 с.
70. Матюхіна Н. Основи публічного адміністрування. Харків: Право, 2016.
71. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2011. – 624 с.
72. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право / А. М. Школик - Львів : ЗУКЦ, 2007. - 308 с.
73. Вишновецький В. М., Пивовар Ю. І., Устинова І. П. Фінансове право України: навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. 364 с.
74. Фінансове право : конспект лекцій / укладач М. В. Плотнікова. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 253 с. Фінансове право : підручник / [О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький, О. А. Лукашев та ін.]; за ред. М. П. Кучерявенка, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2019. 416 с.
75. Попова С. В., Роль В. Ф., Сергієнко В. В. Фінансове право: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 392 с.
76. Рожко О. Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку: монографія. К.: Ліра-К, 2016. 360 с.
77. Сарана С. В. Податкові режими в Україні: монографія. К.: Талком, 2016. 414 с.
78. Латковська Т. А. Фінансове право : навчальний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Т. А. Латковська, М. І. Сідор, О. С. Койчева. - Одеса, 2019. - 226 с.
79. Фінансове право // Конспект лекцій. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 57 с.
80. Фінансове право України: навчальний посібник / М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, І. М. Проць, Р. М. Скриньковський, Ю. Р. Лозинський. - Львів: СПОЛОМ, 2022. - 394 с.
81. Фінансове право. Підручник/Іванський А. Й. - Київ, Юрінком Інтер, 2022, 484 с.
82. Окінавіська Хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р. /Дипломатический вестник, 2000. № 8. с. 51-56.

83. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 року /Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. ст. 650.
84. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 року /Відомості Верховної Ради України. 1993. № 33. ст. 345.
85. Сопілко І.М. Інформаційні правовідносини за участю органів державної влади України : монографія / І.М. Сопілко. К. : МП Леся, 2013. 220 с.
86. Сопілко І.М., Кір'ян В.О., Ліпкан В.А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні. К. : ФОП О.С.Ліпкан, 2015.– 664 с.
87. Сопілко І.М. Правове регулювання захисту персональних даних в Україні: порівняльно-правове дослідження: Монографія. К.: МП Леся, 2014. 240 с.

РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Поняття предмет, завдання і система кримінального права. Наука кримінального права

Поняття кримінального права як самостійної галузі права. Ознаки кримінального права та його соціальна обумовленість. Завдання та функції кримінального права. Конституція України та її значення для кримінального права. Кримінальне право і суміжні галузі права: конституційне право, адміністративне право, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче, міжнародне право. Система кримінального права. Загальна й Особлива частини. Поняття й система Загальної частини. Наука кримінального права, її предмет і методи. Завдання науки кримінального права.

Тема 2. Закон про кримінальну відповідальність

Поняття закону про кримінальну відповідальність, його функції, специфічні риси та значення. Закон про кримінальну відповідальність як джерело кримінального права. Заборона застосування аналогії у кримінальному праві. Структура (будова) Кримінального кодексу України.

Тема 3. Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі та просторі

Чинність закону про кримінальну відповідальність у часі. Порядок набрання чинності кримінальним законом. Обставини, внаслідок яких закон про кримінальну відповідальність втрачає чинність. Визначення часу вчинення кримінального правопорушення. Зворотня дія закону про кримінальну відповідальність у часі. Конституція України про зворотню силу закону. Поняття більш м'якого закону про кримінальну відповідальність. Проблема застосування проміжного закону про кримінальну відповідальність.

Тема 4. Кримінальна відповідальність та її підстави

Кримінальна відповідальність як вид юридичної відповідальності, її поняття та ознаки. Форми реалізації кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність і кримінально-правові відносини: суб'єкти, об'єкт і зміст. Момент виникнення та припинення кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність і покарання.

Тема 5. Кримінальне правопорушення і його види

Соціальна природа кримінального правопорушення. Криміналізація й декриміналізація суспільно небезпечних діянь. Поняття кримінального правопорушення. Ознаки кримінального правопорушення. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака кримінального правопорушення. Класифікація кримінальних правопорушень за їх тяжкістю. Значення такої класифікації для кримінальної відповідальності та покарання.

Тема 6. Склад кримінального правопорушення та його характеристика

Поняття складу кримінального правопорушення і його значення. Вичерпний перелік складів кримінальних правопорушень в КК України. Співвідношення понять кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення. Елементи та ознаки складу кримінального правопорушення, їх зміст і органічна єдність. Види складів кримінального правопорушення.

Тема 7. Кваліфікація кримінальних правопорушень

Поняття кваліфікації кримінальних правопорушень. Принципи кваліфікації кримінальних правопорушень. Види та функції кваліфікації кримінальних правопорушень. Значення правильної кваліфікації кримінальних правопорушень. Структура кваліфікації кримінальних правопорушень. Підстави та передумови кваліфікації кримінальних правопорушень. Склад кримінального правопорушення та кваліфікація кримінальних правопорушень.

Тема 8. Об'єкт кримінального правопорушення

Поняття об'єкта кримінального правопорушення. Значення об'єкта кримінального правопорушення для характеристики суспільної небезпечності кримінального правопорушення і його кваліфікації. Суспільні відносини як об'єкт кримінального правопорушення. Класифікація (види) об'єктів кримінального правопорушення, їх значення. Види безпосереднього об'єкта.

Тема 9. Поняття, значення та характеристика об'єктивної сторони кримінального правопорушення

Поняття об'єктивної сторони кримінального правопорушення. Ознаки, які характеризують об'єктивну сторону: обов'язкові та факультативні. Значення об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Тема 10. Суб'єкт кримінального правопорушення

Поняття суб'єкта кримінального правопорушення у кримінальному праві. Види суб'єктів кримінального правопорушення. Загальний суб'єкт кримінального правопорушення та його поняття. Фізична особа як обов'язкова ознака суб'єкта. Проблема визнання юридичних осіб суб'єктами окремих кримінальних правопорушень у науці кримінального права.

Тема 11. Поняття і значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. Вина та її форми

Поняття суб'єктивної сторони кримінального правопорушення та її значення. Ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення: обов'язкові та факультативні.

Поняття та види помилок у кримінальному праві, їх вплив на кримінальну відповідальність.

Тема 12. Поняття стадій вчинення кримінального правопорушення та їх види

Поняття й види стадій учинення кримінального правопорушення за КК України.

Закінчене та незакінчене кримінальне правопорушення. Закінчене кримінальне правопорушення, його поняття та значення. Момент закінчення кримінальних правопорушень із матеріальним та формальним складом.

Тема 13. Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення. Добровільна відмова від доведення кримінального правопорушення до кінця

Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення, її підстава. Кваліфікація готування та замаху.

Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні. Її поняття та ознаки. Стадії вчинення кримінального правопорушення, на яких можлива добровільна відмова. Правові наслідки добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця.

Тема 14. Співучасть у кримінальному правопорушенні. Поняття, ознаки та форми співучасті

Поняття співучасті. Її значення. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті. Спільність участі декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні кримінального правопорушення. Спільність умислу співучасників. Особливості інтелектуального та вольового моментів умислу співучасників. Питання про можливість одностороннього суб'єктивного зв'язку між співучасниками. Форми співучасті. Питання про форми співучасті в науці кримінального права і в КК України.

Види співучасників. Поняття виконавця та співвиконавця. Організатор кримінального правопорушення. Підбурювач, способи підбурювання. Пособник кримінального правопорушення та його види. Відмежування пособництва від підбурювання. Кримінальна відповідальність співучасників. Підстави та межі кримінальної відповідальності співучасників. Кваліфікація дій співучасників та їх відповідальність при різних формах співучасті. Особливості відповідальності організаторів та учасників організованої групи чи злочинної організації.

Тема 15. Множинність кримінальних правопорушень

Поняття множинності кримінальних правопорушень. Соціальна та юридична характеристика множинності кримінальних правопорушень та її значення. Одиначне кримінальне правопорушення як структурний елемент множинності кримінальних правопорушень. Види одиначних кримінальних правопорушень: прості та ускладнені одиначні кримінальні правопорушення (триваючі, продовжувані та складні (складові) кримінальні правопорушення). Види множинності кримінальних правопорушень.

Повторність кримінальних правопорушень, її ознаки та значення. Види повторності.

Тема 16. Звільнення від кримінальної відповідальності

Поняття звільнення від кримінальної відповідальності. Поняття передумови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Порядок звільнення, його кримінально-правові наслідки. Види звільнення від кримінальної відповідальності.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Поняття щирого каяття, активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, повного відшкодування завданих збитків, усунення заподіяної шкоди. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

Тема 17. Поняття і мета покарання. Система покарань

Положення статей 28, 41, 43, 61 - 63, 124 Конституції України та їх значення для визначення соціальної природи покарання. Поняття покарання. Ознаки покарання за кримінальним правом. Мета покарання та її визначення у КК. Види мети. Поняття, ознаки й значення системи покарань за кримінальним законом. Порядок розташування видів покарань у системі та його значення. Класифікація видів покарань і її критерії. Основні та додаткові покарання. Особливості їх призначення. Покарання, які можуть призначатися і як основні, і як додаткові. Поняття строкових і безстрокових видів, загальних і спеціальних видів покарань. Відповідальність за ухилення від покарання за КК України.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ VIII

1. Сопілко І.М., Лихова С.Я., ЛиськоТ.Д. Кримінальне право України: посібник для підготовки до ЗНО (ЄФВВ) для вступу у магістратуру. Херсон, 2020. 456с
2. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / ВознюкА. А., ДудоровО. О., МовчанР. О., Чернявський С. С. та ін. . Київ, 2022. 278 с.
3. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Київ,2019. 1384 с.
4. Столітнього А.В. Кримінальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини. Київ,2022. 1104 с.
5. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник .Тацій В.Я., БорисовВ.І., ТютюгінВ. І. та ін. . Харків, 2020. 768 с.
6. ТаційВ.Я., Тютюгіна В.І., БорисоваВ.І. [Кримінальне право України. Особлива частина : підручник : до 215-річчя Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 765 с.](#)
7. Горох О.П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування: монографія ; за наук. ред. А.А.Музики. Київ,2019. 676 с.
8. Лихова С.Я. Теоретичні основи кваліфікації злочинів: конспект лекцій / Тернопіль. 2022. 185 с.
9. Постанови Пленуму Верховного Суду в кримінальному судочинстві: від 08.05. 2018. № 280

10. Сопілко І.М., Лихова С.Я., Лисько Т.Д. Кримінальне право України: посібник для підготовки до ЗНО (ЄФВВ) для вступу у магістратуру. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 456с.
11. Військові кримінальні правопорушення: Розділ XIX Особливої частини Кримінального кодексу України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини, Верховного Суду України, Верховного Суду, апеляційних і місцевих судів. Видання друге / за ред. М. С.Туркота. Київ: Норма права, 2022. 512 с.
12. Берзін П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 3-х томах. Т.1. Загальні засади. Київ, 2019. 562с.
13. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Вид.7-ме, перероб. та допов. Київ: Алерта, 2021. 500 с.
14. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів, докторантів, наук.-пед. працівників юрид. фак.закл. вищ. освіти. Львів, 2019.
15. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Васильєв А. А., Гладкова Є. О., Житний О. О. та ін. ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428
16. Р.О. Мовчан Воєнні новели Кримінального кодексу: правотворі та правозастосовні проблеми: монографія. Київ: Норма права, 2022. 244с.
17. Вступ до спеціальності 262 "Правоохоронна діяльність": навчальний посібник / О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.Я. Лихова та ін. ; передм. О.О. Панова . Тернопіль, 2023. 460с.
18. Кримінально-правова охорона національної безпеки України: кримінальна відповідальність за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації: монографія / Л.М. Демидов, В. В. Назарчук; за заг. ред. Л.М. Демидової. Харків : Право, 2019. 400с.

РОЗДІЛ ІХ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ТА ОПЕРАТИВНО – РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Тема 1. Поняття, система, завдання та принципи кримінального провадження.

Поняття, завдання навчальної дисципліни «Кримінальний процес». Кримінальне процесуальне право як галузь права, предмет та метод. Характеристика дії чинного КПК України у часі, просторі і за колом осіб. Поняття стадій кримінального процесу, їх система, зміст і завдання. Поняття і зміст кримінально-процесуальних відносин. Поняття кримінально-процесуальних функцій і їх види.

Тема 2. Суд, сторони, інші учасники кримінального провадження.

Визначення складу суду при розгляді справ судом першої інстанції, в апеляційному та касаційному порядку, при кримінальному провадженні у Верховному Суді, а також при перегляді справ за нововиявленими або виключними обставинами. Участь присяжних у кримінальному судочинстві. Визначення територіальної та інстанційної підсудності. Характеристика роботи автоматизованої системи документообігу суду. Поняття і класифікація суб'єктів кримінального судочинства.

Тема 3. Докази та їх джерела. Доказування в кримінальному провадженні.

Визначення поняття доказів за КПК України. Розмежування доказів за їх належністю, допустимістю та недопустимістю. Загальна характеристика доказування. Огляд обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Характеристика обов'язку доказування, збирання доказів та оцінки доказів за КПК України. Показання, речові докази, документи і висновки експерта як джерела доказів, правова регламентація роботи з ними.

Тема 4. Строки, витрати, відшкодування шкоди. Заходи забезпечення провадження.

Форми фіксування кримінального провадження. Порядок обчислення і характеристика процесуальних строків. Процедура їх поновлення. Сутність і різновиди процесуальних витрат. Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні. Порядок вирішення цивільного позову у кримінальному провадженні. Сутність, різновиди, підстави і загальні вимоги щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Загальна характеристика, порядок і строки застосування запобіжних заходів: особистого зобов'язання, застави, особистої поруки та домашнього арешту.

Тема 5. Загальні положення досудового провадження. Слідчі дії у досудовому розслідуванні.

Порядок прийняття заяв та повідомлень про вчинення кримінального правопорушення та внесення їх до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Підслідність. Підстави об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування. Визначення строків досудового розслідування і порядок їх продовження. Розгляд клопотання під час досудового розслідування. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Залучення понять, а також інших осіб. Суб'єкти, підстави, подання і розгляд клопотань з проведення негласних слідчих (розшукові) дії. Строки дії ухвали на дозвіл проведення.

Тема 6. Судове провадження в першій інстанції.

Поняття судового провадження, його елементи. Підготовче провадження. Вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду.

Загальні положення судового розгляду. Строки і загальний порядок судового розгляду. Незмінність складу суду.

Тема 7. Провадження в суді апеляційної інстанції.

Судові рішення, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Реалізація права на апеляційне оскарження. Особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Порядок і строки апеляційного оскарження.

Вимоги до апеляційної скарги. Порядок апеляційного розгляду скарги. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. Підстави для призначення апеляційною інстанцією нового розгляду в суді першої інстанції. Особливості нового розгляду в суді першої інстанції. Закриття кримінального провадження судом апеляційної інстанції.

Тема 8. Провадження в суді касаційної інстанції.

Перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Особи, які мають право подати касаційну скаргу. Порядок і строки касаційного оскарження. Вимоги до касаційної скарги. Порядок відкриття касаційного провадження. Підстави для залишення касаційної скарги без руху або для її повернення. Сутність підготовки до касаційного розгляду. Подання заперечень на касаційну скаргу.

КРИМІНАЛІСТИКА

Тема 1. Криміналістична ідентифікація

Поняття науково-теоретичних основ криміналістичної ідентифікації. Криміналістична ідентифікація – спеціальний метод криміналістики. Види і форми криміналістичної ідентифікації. Об'єкти і суб'єкти криміналістичної ідентифікації. Поняття ідентифікаційного періоду. Загальні та власні ідентифікаційні ознаки в криміналістиці. Методика ідентифікаційного дослідження. Значення висновків ідентифікаційних досліджень для розкриття і розслідування злочинів.

Тема 2. Загальні положення криміналістичної техніки. Криміналістична фотографія, відеозйомка та звукозапис

Поняття і структура криміналістичної техніки. Класифікація криміналістичних методів, прийомів і засобів. Форми використання криміналістичної техніки. Методи, прийоми і науково-технічні засоби виявлення, фіксації, вилучення і дослідження слідів злочину. Комплекти науково-технічних засобів, що використовуються в розкритті і розслідуванні злочинів. Технічні засоби і методи лабораторного дослідження речових доказів. Судова фотографія, її види, способи, прийоми

Тема 3. Криміналістична трасологія. Вчення про сліди (трасологія)

Поняття, предмет і завдання судової трасології. Механізм утворення слідів. Види слідів у трасології та їх класифікація. Основні правила виявлення, огляду, фіксації та вилучення слідів. Основні положення методики трасологічної експертизи. Методика криміналістичної ідентифікаційної експертизи. Стадії ідентифікаційного процесу. Поняття огляду, фіксації слідів ніг, взуття, доріжки слідів ніг людини та їх основних ознак. Слідоутворення слідів взуття та босих ніг; слідів транспортних засобів; слідів зламу та інструментів. Процесуальне оформлення речових доказів на експертизу з винесенням питань, необхідних для вирішення експертом.

Тема 4. Криміналістична балістика. Дослідження вогнепальної і холодної зброї та слідів їх застосування

Поняття судової балістики, її наукові основи. Об'єкти балістичного дослідження: зброя, боезапаси, вибухові пристрої, сліди пострілу і вибуху. Наукові методи і технічні засоби виявлення, огляду, фіксації та вилучення об'єктів судової балістики.

Тема 5. Техніко-криміналістичне дослідження документів

Поняття, види і наукові основи криміналістичного дослідження документів. Поняття і класифікація документів. Правила поводження з документами. Зміст і задачі криміналістичного дослідження документів. Технічне дослідження документів: поняття, зміст і види. Задачі і методика слідчого огляду документів.

Тема 6. Криміналістичне дослідження письмової мови та почерку

Рукописні документи. Поняття письма і почерку. Навики письма та його властивості. Ознаки письмової мови і почерку. Ідентифікаційні ознаки письма і почерку, їх класифікація. Не ідентифікаційне дослідження письма – мета дослідження. Можливості встановлення властивостей і стану особи за її почерком.

Тема 7. Криміналістична ідентифікація людини за ознаками зовнішності (габітоскопія)

Поняття і наукові основи ототожнення особи за зовнішніми ознаками. Характеристика ознак зовнішності, їх класифікація та ідентифікаційне значення. Функціональний портрет людини. Методика опису функціональних (динамічних) та особливих ознак людини. Джерела інформації про ознаки зовнішності людини. Засоби і методи фіксації зовнішніх ознак людини. Співвідношення опису, впізнання та ідентифікації особи.

Тема 8. Загальні положення криміналістичної тактики.

Криміналістична тактика: поняття, система і завдання. Правові, психологічні та етичні основи криміналістичної тактики. Принципи криміналістичної тактики. Поняття тактичних прийомів, їх джерела і класифікація. Критерії допустимості та ефективності тактичних методів і засобів. Поняття, сутність і види тактичних операцій (комбінацій), їх значення й використання в розкритті та розслідуванні злочинів. Слідчі ситуації: поняття і види. Фактори, що обумовлюють формування і розвиток слідчої ситуації.

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Тема 1. Теоретичні та методичні основи судової експертизи. Поняття, предмет і завдання судової експертизи. Історія розвитку. Об'єкти судової експертизи. Методологія судової експертизи (методика та методи). Експертні помилки.

Тема 2. Судово-експертна діяльність. Поняття і функції судово-експертної діяльності. Її принципи. Гарантії незалежності судового експерта. Організаційне, науково-методичне, інформаційне забезпечення судово-експертної діяльності. Суб'єкти судово-експертної діяльності. Державні спеціалізовані експертні установи. Їх кадрове забезпечення. Поняття доказів. Роль висновку експерта як джерела доказів у процесуальному праві. Належність та допустимість доказів. Нормативно-правове забезпечення судово-експертної діяльності. Стандартизація процесів застосування спеціальних знань.

Тема 3. Судовий експерт та спеціаліст: права, обов'язки, відповідальність

Судовий експерт, його права, обов'язки, відповідальність. Особи, які можуть бути судовими експертами. Ініціатива експерта в судово-експертній діяльності. Залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій. Питання, які може та не може вирішувати експерт. Порядок проведення атестації судових експертів. Професійна етика судового експерта. Компетенція та компетентність судового експерта.

Тема 4. Класифікація судових експертиз. Порядок призначення та проведення.

Основні види судових експертиз, що проводяться в експертних установах, їх розподіл за предметними та процесуальними ознаками. Роди, види, підвиди експертиз. Порядок призначення судової експертизи. Випадки обов'язкового призначення експертизи. Порядок проведення судової експертизи. Класифікація висновків.

Тема 5. Основні види судових експертиз: предмет, об'єкт, завдання, типові питання

Основні види судових експертиз. Трасологічна експертиза. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Судова почеркознавча експертиза. Психологічна експертиза. Криміналістичне дослідження слідів запаху. Судово-психіатрична експертиза. Судово-медична експертиза та ін.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ ІХ

1. Ю. О. Ланцедова Криміналістика: навч. посібник . Київ. : НАУ, 2017. 360 с.
2. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук. метод. зб./ Д.В. Журавльов, О.Г. Рувін та ін. Київ, 2022. Вип. 67. 04 с.
3. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О.Г. Рувіна. Київ, 2019. 424 с.
4. Ланцедова Ю.О. Криміналістика: навч. посіб. Київ, 2017. 314 с.
5. Тетарчук І.В. Криміналістика: навч. посіб. Київ, 2021. 200 с.
5. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О.В. Лускатов, І.В. Пиріг, В.М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро, 2017. 480 с.
6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1, Т. 2, / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. ; Харків : Право, 2019. 456 с.
7. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
8. Сфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник, Дніпро, 2022. 271 с.
9. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. / Віктор Шевчук ; упоряд.: Н.А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.
10. Тетарчук І.В. Криміналістика: навч. посіб. Київ, 2020. 200 с.
11. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навчальний посібник. Львів, 2022. 164 с.

РОЗДІЛ Х. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Тема 1. Судова влада в Україні.

Поняття і значення судової влади. Історія становлення судових органів в Україні. Система органів судової влади. Загальні та специфічні ознаки судової влади. Функції судової влади. Судова процедура: загальна характеристика. Форми реалізації судової влади (види судочинства). Принципи судової влади їх система і значення. Співвідношення судової влади з іншими гілками державної влади. Засади організації та правове регулювання діяльності судової влади. Органи, які забезпечують функціонування судової влади. Статус, повноваження та система органів державної судової адміністрації. Нормативно-правові акти з питань судової влади.

Тема 2. Система судоустрою

Поняття суду і судової інстанції. Судова ланка та судова інстанція: поняття та співвідношення. Система принципів побудови судової системи та їх характеристика. Система судоустрою згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд. Місце Верховного суду у судовій системі. Конституційний Суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції. Повноваження КСУ відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України». Склад і структура КСУ. Процедура розгляду справ у КСУ. Порядок, форма та суб'єкти звернення до КСУ. Проведення в справах у КСУ. Рішення КСУ.

Тема 3. Статус судді.

Порядок призначення та обрання суддів. Права та обов'язки судді. Дисциплінарна відповідальність судді. Звільнення судді з посади та припинення його повноважень. Забезпечення судді: суддівська винагорода, відпустка, стаж роботи судді. Статус судді у відставці.

Тема 4. Система прокуратури України та організаційно-правові засади її діяльності

Роль і місце прокуратури в системі органів державної влади. Завдання органів прокуратури. Напрямки діяльності прокуратури. Правові основи організації та діяльності прокуратури. Система прокуратури України та структура її органів. Перехідні положення Конституції України щодо виконання прокуратурою окремих функцій. Роль і місце прокуратури в системі державних органів України. Засади організації та діяльності прокуратури України.

Тема 5. Повноваження прокурора з виконання покладених на нього функцій

Поняття підтримання публічного обвинувачення як виду діяльності прокурора. Участь прокурора в підготовчому судовому засіданні. Участь прокурора в судовому процесі. Участь прокурора в судових дебатах. Суть і завдання участі прокурора в розгляді кримінальних справ у судах. Акти прокурорського реагування на незаконні і необґрунтовані судові рішення.

Тема 6. Поняття адвокатури, її завдання, організаційні форми, види і принципи адвокатської діяльності. Адвокатське самоврядування

Адвокатура в Україні: правовий статус, завдання та принципи її діяльності на сучасному етапі. Верховенство права, законності, гуманізму, демократизму, добровільності, незалежності та самоврядності, як принципів організації та діяльності адвокатури. Організаційні форми адвокатської діяльності: законодавче врегулювання та практика, що склалась в Україні. Особливості здійснення адвокатської діяльності індивідуально. Адвокатське бюро, як одна з організаційних форм адвокатської діяльності.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ Х

1. Адвокатура України : Збірник нормативно-правових актів / Г.В. Барабаш, Ю.М. Крамаренко, О.С. Тарасенко, С.А. Шалгунова, О.В. Шамара ; за заг. ред. Шалгунової С.А. Дніпро, 2020. 236 с.

2. Судові та правоохоронні органи України : підручник / Дніпро : ДДУВС, 2021. 400 с.
3. Конституція України : станом на 1 січ. 2023 р. / Відомості Верховної ради України. Київ, 2023 р. 141 с..
4. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII. 2016. № 31. 545 с.
5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. № 2136-VIII. 2017. № 35. 376 с.
6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтень 2014 р. № 1697-VII. 2015. № 2-3. 12 с.
7. Про Службу безпеки України: Закон України від 25. березня 1992 р. № 2229-XII 1992. № 27. 382 с.
8. Судові, правоохоронні, контрольно-наглядові та правозахисні органи України : підручник / Салманова О. Ю., Комзюк А. Т. та ін./ за заг. ред. д-ра юрид.наук, проф. С. М. Гусарова ; Харків, 2020. 508 с.
9. Про Вищу Раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII-ВР. веб-сайт.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>
10. Про вищий антикорупційний суд: Закон України від 07 червня 2018 р. №2447-VII. веб-сайт.
URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>
11. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ, 2022. 656 с.
12. Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України : навчальний посібник / А. М. Куліш, Т. А. Кобзева, Є. В. Михайловська. Суми, 2021. 816 с.

РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Норми міжнародного права та їх джерела. Статут ООН

Особливості правової норми, її відмінності від інших соціальних норм. Специфіка нормотворчості в міжнародному праві: «узгодження воль» суверенних держав як головна форма нормотворчості в міжнародному праві. Норми міжнародного права, їх класифікація. Формування імперативних норм міжнародного права (норми *jus cogens*): загальновизнаність (норма *ergo omnes*) – як передумова імперативності.

Статут ООН – кодифікована основа сучасного міжнародного правопорядку. Статут Міжнародного суду ООН як невід’ємна складова Статуту ООН. Стаття 103 Статуту ООН про верховенство норм Статуту на іншими договірними нормами. Цілі і принципи Статуту ООН як змістовна основа сучасного міжнародного права.

Тема 2. Право зовнішніх зносин

Дипломатія як базовий рівень міждержавного співробітництва: предмет і зміст «Права зовнішніх зносин». Зв’язок інституту визнання і права зовнішніх зносин. Джерела права зовнішніх зносин. Державні органи, в компетенцію яких входить регулювання зовнішніх зносин. Закордонні органи зовнішніх зносин: представництва і місії.

Тема 3. Право міжнародних договорів

Кодифікація міжнародного права шляхом укладання багатосторонніх міжнародних угод (договорів) як юридична основа сучасного міжнародного правопорядку: поняття і джерела «Права міжнародних договорів». Класифікації міжнародних договорів. Статут ООН як договір вищої юридичної сили стосовно інших міжнародних угод (ст. 103 Статуту). Структура (елементи) міжнародних договорів.

Тема 4. Право міжнародних організацій.

Інституціоналізація міждержавних відносин шляхом заснування міжнародних міждержавних установ – як організаційна основа сучасного міжнародного правопорядку: предмет і зміст «Права міжнародних організацій». Джерела права міжнародних організацій.

Історія розвитку інституціалізованих форм міждержавного співробітництва. Особливості регулювання діяльності міжнародних конференцій. Міжнародні адміністративні органи. Ліга націй як перша універсальна система міждержавного співробітництва. Утворення ООН і її системотворчий вплив на міжнародне право і міжнародний правопорядок

Міжнародна правосуб’єктність міждержавних організацій як похідна і функціонально обумовлена. Вищі, виконавчі та інші органи міжнародних організацій. Постійні представництва держав при міжнародних організаціях

Міждержавні організації поза системою ООН. Особливості діяльності Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) МАГАТЕ і СОТ. Регіональні і субрегіональні організації

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ XI

1. Статут ООН від 26 червня 1945 р. Міжнародні документи. Організація об’єднаних націй (ООН). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Загальна декларація прав Людини від 10 грудня 1948 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мицик, О.В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. К.: Либідь, 2002. 608 с.
4. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. Том 1. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, О. В. Буткевич та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. Харків, 2019.
5. Міжнародне публічне право : підручник : у 2 т. Том 2. / [В. В. Мицик, М. В. Буроменський, М.М.

Гнатівський та ін.] ; за ред. В. В. Мицика. 2-ге вид. Харків, 2020.

6. Міжнародне право /Матіас Гердеген ; пер. з німецької. Київ : К. І. С., 2011. 515 с.
7. Міжнародне публічне право: Підручник. 2-ге вид. / за ред. В.М. Репецького. К., 2012. 437 с.
8. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики. К., 2002. 344 с.
9. Щокін Ю. В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики. Харків: Право, 2012. 456с.
10. Задорожна С.М. Загальні принципи міжнародного права: еволюція та сучасність. Чернівці, 2019. 360 с.
11. [The Oxford Handbook on the Sources of International Law](#) / edited by Samantha Besson and Jean d'Aspremont (2017) - 5th Stacks (call number KZ1275.5 .O94 2017)
12. [The Sources of International Law](#) / Hugh Thirlway (2014) - 5th Stacks (call number KZ1279 .T45 2014)
13. [On the Foundations and Sources of International Law](#) / edited by Ige F. Dekker and Harry H.G. Post (2003) - 5th Stacks (call number KZ3410 .O5 2003)
14. [Sources of International Law](#) / edited by Martti Koskenniemi (2000) - 5th Stacks (call number KZ3410 .S67 2000)
15. [Sources of International Law](#) / V.D. Degan (1997) - 5th Stacks (call number KZ1242 .D43 1997)
16. [Rethinking the Sources of International Law](#) / by G.J.H. van Hoof (1983) - 5th Stacks (call number KZ1242 .H66 1983)

РОЗДІЛ XII. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

ЗМІСТ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Тема 1. Сучасна філософія права. Загальна характеристика сучасної філософії права. Трансформація юридичного позитивізму в нео- та постпозитивізм. Джерела і напрями сучасного позитивізму. Нормативізм Г. Кельзена. Правовий неопозитивізм Г. Харта.

Концепції відродженого природного права. Юснатуралізм і позитивізм: точки дотику і прояви розбіжностей. Концептуальний натуралізм Л. Фуллера. «Матеріальне» природне право Дж. Фінніса. «Теорія справедливості» Джона Ролза. Філософія конституціоналізму Р. Дворкіна.

Комунікативні теорії права: постнекласичний вимір. Комунікативні стратегії розвитку правової реальності. Комунікативний вимір права Ю. Габерма. Постнекласичне розуміння права у юридичній системі Н. Лумана.

Тема 2. Філософсько-правова думка в Україні. Філософія права в українській культурі. Філософсько-правова думка доби Київської Русі. Філософсько-правова думка в Києво-Могилянській академії. Філософсько-правові ідеї у творчості діячів української культури. Специфіка сучасного філософсько-правового дискурсу.

Тема 3. Правова онтологія: природа і структура права. Онтологічна природа права. Право як особлива реальність. «Широкі» і «вужькі» тлумачення правової реальності. Інтегративна концепція правової реальності. Онтологічна підстава права. Людська взаємодія як основа права. Деонтологічний світ та його умови. Природне і позитивне право як основні елементи структурні правової реальності, їх зміст і співвідношення.

Тема 4. Правова антропологія: гуманістична природа права. Природа людини і право. Антропологічні підстави правової теорії. Образ людини у праві. Вплив образу людини на образ права. Природа людини і сфера «належного». Культурна зумовленість способу життя людей. Зумовленість права потребами. Філософія прав і свобод людини. Права людини: негативний і позитивний сенс. Автономне право. Особистість і право. Законодавчий захист людської індивідуальності.

Тема 5. Правова аксіологія: ціннісні основи права. Цінності в праві і право як цінність. Цінність, оцінка, норма, ідеал. Інструментальна та власна цінність права. Правові цінності і соціальна система. Об'єктивні соціальні цінності і потреби людського буття.

Тема 6. Основи правової герменевтики. Юридична герменевтика. Історія виникнення та еволюція філософської герменевтики. Основні принципи герменевтики. Основна антиномія герменевтики: герменевтичне коло. Предмет філософської герменевтики та її місце в системі сучасної світової філософії, її зв'язок із феноменологією, екзистенціалізмом та аналітичною філософією. Герменевтика правового тексту. Стиль і мова закону. Логіко-лінгвістичні феномени в праві. Проблема формалізації юридичного тексту. Герменевтика і правове регулювання.

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ДО РОЗДІЛУ XII

1. Актуальні проблеми філософії права: посібник / О. М. Балинська, А. С. Токарська, В. А. Яценко; за заг. ред. О. М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
2. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 126 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.2 : Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корещького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017, 1128 с
4. Гайдулін О. О. Філософія права. Європейські парадигми праворозуміння : підруч. Для вищ. військ. навч. закл. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2019. 436 с.

5. Гончарова Н. І Філософія права. Комплексні навчально-методичні матеріали. 2018.
ОДУВС. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1159/1/Honcharova%20philosophy%20of%20law.pdf>
6. Горобець К. Концепт права: спроба системної інтерпретації. Філософія права і загальна теорія права. 2015. № 1–2/. С. 211–223.
7. Данильян О. Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. 3-тє вид., переробл. Харків : Право, 2020. 432 с.
8. Коваль А. Правовий аналіз «філософії права» як науки та зародження античних політичних та правових першооснов у працях Памфіла Даниловича Юркевича (1826-1874). Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Випуск 61. С. 136–145
9. Макушев П.В. Торяник В. М. Філософія і соціологія права (в схемах та визначеннях). Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.
10. Погорецький М.А., Баганець О.В. Концепція вдосконалення діяльності правоохоронних органів України: практ. посіб. Київ : Алерта, 2019. 258 с.
11. Проблеми філософії права : навч. посіб. / С. С. Сливка. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Х. : Право, 2015. 192 с.
12. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
13. Сливка С. С. Філософія права: визначники у термінах та сентенціях : навч. посіб. / Степан Степанович Сливка, Альона Сергіївна Романова, Ігор Мирославович Коваль ; Нац. ун-т "Львівська політехніка". Навч.-наук. ін-т права, психології та інноваційної освіти. Львів : Растр-7, 2020. 211 с.
14. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. ; за ред. О.Г. Данильяна. Харків, Право, 2017. 208 с

5. ОЦІНЮВАННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

РЕЙТИНГОВІ ОЦІНКИ

Виконання окремих завдань вступного іспиту

Вид навчальної роботи	Максимальна величина рейтингової оцінки (бали)
Виконання завдання № 1	65
Виконання завдання № 2,3	70
Усього	200

Значення рейтингових оцінок в балах за виконання завдань вступного іспиту та їх критерії

Оцінка	Виконання завдання № 1	Виконання завдання № 2,3
Відмінно	62-65	67-70
Добре	57-61	62-66
Задовільно	31-56	36-61
Незадовільно	0-30	0-35

Відповідність рейтингових оцінок у балах оцінкам за національною шкалою

Оцінка в балах		Пояснення	
101-200	190-200	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)	Вступний іспит складено
	175-189	Добре (В загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих)	

		помилки)	
	101-174	Задовільно (Непогано, але зі значною кількістю недоліків та задовольняє мінімальним критеріям)	
0-100		Вступний іспит не складено	